
SCHITURI ȘI MĂNĂSTIRI DISPĂRUTE LA CURBURA CARPAȚILOR, CTITORITE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Emil LUPU

Abstract

This article continues the series in which were treated monastic ensembles founded in the 16th century, at the medieval boundaries of the Bishoprie of Buzău, now disappeared.

After an introduction that sketches the political framework of the 17th century, with special reference to the events that directly affect this area, is made a suggestive statistical analysis of the act of foundation, looking at all the buildings of worship in this century.

Then are presented exhaustive 30 monastic assemblies, in alphabetical order, with reference to original documents and to archaeological research of the author and thus made important corrections of dating.

Key words: Curvature Carpathians, Buzău, Bishoprie of Buzău, disappered monasteries, the right to church building, medieval archaeology, medieval history, medieval architecture, seventeenth century.

Epoca marilor construcții monahale păstrate în zona de curbură a Carpaților doar în stare de ruină sau cu majore intervenții din perioadele următoare¹ s-a încheiat cu marea domnie a lui Mihai Viteazul. Dacă în plan politic și militar aceasta a cunoscut mari realizări, legate în primul rând de prima unire politică a celor trei state medievale românești, în plan edilitar *ea a avut urmări dureroase*.

În perimetrul Eparhiei Buzăului, care cuprindea la acea vreme cele trei județe medievale, Buzău, Saac și Râmnicu Sărat, șocul provocat de intervenția tătară din 1596, urmat la scurt timp de pătrunderea armatelor polone și de bătăliile de pe Valea Nișcovului și de la Bucov, a fost resimțit atât la nivelul satelor, care s-au risipit (în special cele din zona de câmp și de deal), cât și la cel al ctitoriilor veacurilor precedente. Poate și din acest motiv s-au păstrat până astăzi doar puține construcții din secolul al XVI-lea (și acestea cu formele alterate de intervenții ulterioare), iar actul de ctitorire aproape că a încetat până în vremea domniei lui Matei Basarab (1632-1654).

Inconsistența constructivă din acest secol este determinată, credem, de contextul politico-militar în care a evoluat zona Carpaților de Curbură. Lunga domnie a lui Matei

¹ Câteva cu incinte fortificate, adaptate climatului de insecuritate specific secolului al XVI-lea: Menedic, Bradu, Râmnicu Sărat.

Basarab este, fără îndoială, o perioadă de coerență politică și de dezvoltare economică, iar ideologia tradiționalistă, de caracter voievodal a acestuia a fost recunoscută în numărul extrem de mare de ctitorii. Totuși, arealul pe care-l luăm în discuție a fost în primul rând un spațiu de confruntare între vajnicul domnitor muntean și Vasile Lupu al Moldovei (1634-1653) și doar în mică măsură un spațiu de exercitare a programelor arhitectonice, doar patru ctitorii putând fi sigur atribuite celor 32 de ani de domnie.

În această vreme sunt atestate documentar ori restaurate un număr de **17 mănăstiri și biserici**, din care doar **patru** sunt construcții noi. Majoritatea sunt doar menționate ca existente, fără a avea indicii asupra datei lor de edificare. Prin urmare, nu putem afirma că în vremea acestui domnitor, atât de atașat tradițiilor muntenesti, s-ar fi manifestat un avânt ctitoricesc deosebit față de perioadele anterioare.

După evenimentele din vremea lui Mihnea al III-lea (1658-1659), județele Slam Râmnic și Buzău s-au bucurat de o lungă perioadă de liniște până în anul 1690, când sunt traversate de oștile muntenesti și turcești în drumul lor către Transilvania. Însă repercursiunile acestui moment militar nu sunt nici pe departe atât de grave precum cele din anul 1660, descrise de Evliyâ Çelebi. Această liniște este fructificată nu numai în planul vieții economice, ci și în cel al construcțiilor aulice.

În categoria inițiativelor ctitoricești ale moșnenilor sau preoților locului se înscrie, alături de ridicarea bisericilor parohiale, și înființarea unor mici mănăstiri „de sat”; astfel de lăcașuri monahale au avut o existență efemeră pe timpul vieții ctitorului. Acesta este, în multe cazuri, primul și ultimul lor viețuitor, uneori împreună cu întreaga sa familie, cu mărinimie tunsă în monahism de către episcopul locului. Mănăstirile „de sat” sunt expresia unui fenomen religios obișnuit în epocă, odată ce în tot cursul secolului al XVII-lea, numai în această zonă sunt întâlnite 13 astfel de cazuri. Frecvența actelor de ctitorire este din ce în ce mai mare după anul 1670, dar misiunea îndeplinirii lor este tot mai mult preluată de clasa mică și mijlocie, ceea ce ne relevă un nivel de bunăstare în creștere. Pe de altă parte, resursele lor financiare nu permiteau gesturi ctitoricești majore, edificii impozante și tehnici constructive elaborate; se înțelege că se construia repede, ieftin și, în consecință, destul de prost calitativ.

În fostul județ Slam Râmnic, în jumătatea cuprinsă între apa Râmnicului și a Milcovului, abia după jumătatea secolului numărul ctitoriilor începe să crească. Majoritatea acestora reprezintă inițiative ale boierimii locale, ce continua astfel programul ctitoricesc început de domnitorul Grigore Ghica (1660-1664; 1672-1673), prin ridicarea mănăstirii „Sf. Ioan Botezătorul” din Focșanii Munteni. Din perspectivă arhitectonică, această fâșie de teritoriu cuprinsă între râurile Râmnicul Sărat și Milcov dovedește o anumită lentoare în dezvoltarea programelor ctitoricești față de restul țării, determinată de instabilitatea graniței cu Moldova, cu Transilvania și raiaua Brăilei. Domnia lui Matei Basarab, pe lângă șirul de conflicte militare cu Vasile Lupu, a adus și o consolidare a graniței, precum și a securității vieții. Construirea în anii 1637-1640 a mănăstirii-cetate de la Măxineni făcea parte dintr-un elaborat sistem defensiv, care mai includea mănăstirile de la Slobozia (Ialomița) și Negoești (Călărași), „mănăstirea grecilor” din Râmnicu Sărat, Episcopia Buzăului și alte mănăstiri ridicate în aceeași perioadă în Câmpia Dunării.

Beneficiind de protecția acestui lanț de mănăstiri fortificate, în teritoriul de la

marginea de nord-est a țării apar o sumedenie de noi ctitorii ale boierimii locale, multe dintre ele având și ziduri de incintă, ce le conferea un caracter defensiv. În ultimul sfert al secolului al XVII-lea, în partea muntenească a actualului județ Vrancea (fost Râmnicu Sărat) inițiativele ctitoricești au fost deosebit de numeroase, concretizându-se în realizarea câtorva lăcașuri de cult de o notabilă importanță artistică.

Deși ridicate în plină epocă brâncovenească, multe dintre lăcașurile de cult de după 1690 au continuat să adopte vechile forme consacrate în secolul al XVI-lea și în vremea lui Matei Basarab. La majoritatea acestor construcții de cult se remarcă drept element înnoitor adăugarea unui pridvor cu arcade și stâlpi de zidărie. Epoca brâncovenească a fost una de deosebite realizări pentru arta și arhitectura zonei de curbură a Carpaților. Până în anul 1700, au fost edificate aici peste 20 de biserici și mănăstiri, dintre care cinci au devenit monumente emblematice ale acestei perioade.

ARSENIILE – schit dispărut, biserică dispărută, hramul „Sf. Simeon” (pe raza com. Nehoiășu, jud. Buzău).

Numele schitului derivă de la muntele Arsenia, pe care era amplasat. Prima atestare documentară datează din 18 iunie 1714, când Ștefan Cantacuzino întărește scutirile de dijmă ale mai multor schituri din județul Buzău, printre care și: *„schitul Arseniile, hramul S(ve)ti Simeon ca să fie în pace și iertate bucatele acestor sfinte schituri și ale călug(ă) rașilor ce vor fi lăcuitori la aceste schituri de dijmărit, de stupi și de râmători și de oierit și de vinărici (...). Și să aibă bună pace de mertice, de conace, de cai de olac și de altele de toate pentru că m-am milostivit domnia mea de am iertat bucatele acestor sfinte schituri precum au fost iertate și miluite de alți domni ce au fost mai denainte vrême, de Alixandru vodă i Ilias și de Radul vodă și de fiu-său Alixandru vodă și de Alion vodă și de răposatul Matei vodă și de Antonie vodă și de răposatul unchiul domniei mēle Șarban vodă și de Costandin vodă Brâncoveanul, ca să fie sfintelor schituri de ajutoriu și călugărașilor de hrană. Căci că sunt la un loc de munte și cu nevoie și slujăsc în toată vremea și pomenesc răposații ctitori și pre domnia mea și pre toți pravoslavnicii creștini, precum am văzut domnia mea și cărțile de la toți domnii de pace și de odihnă și de iertăciunea acestor bucate”².*

Din document rezultă că schitul beneficia de aceste scutiri încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, din vremea lui Alexandru Iliș (1616-1618, 1627-1629), ceea ce ne permite să plasăm înființarea lui pe la începutul acestui secol.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, Basil Iorgulescu îl numește schitul Arsele, arătând că este situat în cătunul Arsele din comuna Nehoiu și că se află în stare de ruină³.

BLESTEMATELE- schit dispărut, biserică dispărută, hramul „Izvorul Tămăduirii” (pe raza satului Bădila, com. Pârscov, jud. Buzău).

Cu numele Blestematele apare menționat pentru prima dată în harta stolnicului Constantin Cantacuzino din 1700, la categoria mănăstirilor mici⁴. Schitul este indicat

² DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 171, f. 275^v-276^r.

³ Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 14.

⁴ Giurescu, *Harta stolnicului*, p. 20.

apoi în harta statistică rusă din 1835 doar cu hramul „Izvorul Tămăduirii”, fiind situat la răsărit de satul Blestematele, la acea dată fiind deservit de o comunitate de călugărițe⁵.

Tradiția locală pune numele și desființarea schitului în legătură cu blestemul pe care un episcop l-ar fi aruncat asupra călugărițelor de la schit. De fapt, schitul a fost desființat de episcopul Chesarie al Buzăului în anul 1836⁶. Biserica a continuat să fie folosită probabil de săteni, așa cum rezultă dintr-o însemnare scrisă pe un *Ceaslov* în 1838, dată după care nu mai este menționată⁷.

Satul Blestematele este pomenit prima oară într-un document cu datare aproximată <1568> decembrie 2⁸, având foarte multe menționări ulterioare. Din toate acestea rezultă că toponimul Blestematele exista înainte de înființarea schitului și prin urmare numele schitului derivă de la numele satului și moșiei și nu de la blestemul episcopului⁹. Până la apariția unor informații documentare concludente, data înființării schitului și numele ctitorului rămân necunoscute.

CĂLDĂRUȘA (SCHITUL LUI MANASIE) – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hram necunoscut (posibil în satul Căldărușa, com. Cernătești, jud. Buzău).¹⁰

Situată pe apa Slănicului, mănăstirea Căldărușa este menționată prima oară la 27 ianuarie 1672, când Dragomir, fiul lui Toma dăruiește egumenului Anania de la mănăstirea Căldărușa o parte din moșia Berindești¹¹. La 30 octombrie 1686, i se spune „schitul lui Manasie”¹² iar în harta stolnicului Constantin Cantacuzino din 1700 apare cu denumirea „Manasia”¹³. În martie 1714, odată cu alegerea moșiiilor mănăstirii Unguriu (Ungurei) se face și alegerea moșiiilor „*metohului Manasii ce să chiiamă Căldăruși*”¹⁴. Din păcate, documentul nu precizează al cui metoh era Căldărușa dar știm că hotărnicia era făcută la cererea patriarhului Ierusalimului, Hrisant Notara iar mănăstirea Unguriu era metoh al mănăstirii „Sf. Gheorghe Nou” din București, închinată Sfântului Mormânt. În consecință, putem afirma că și Căldărușa era subordonată direct sau indirect Patriarhiei Ierusalimului, fiind închinată la o dată anterioară anului 1714, Sfântului Mormânt sau unei mănăstiri dependente de acesta.

În chestionarul din 1871, despre locurile istorice, tradițiile și antichitățile din fiecare județ, se arată că schitul este în stare de ruină și că pe lângă biserică se mai află

⁵ Idem, *Harta rusă*, p. 218, 139.

⁶ Furtună, *Chesarie episcopul*, p. 18.

⁷ Însemnarea din 18 decembrie 1838 arată că *Ceaslovul* este al bisericii de la schitul Blestematelor, fiind cumpărat cu 32 lei de la cutia bisericii și trimis de protopopul din Mălăiești. Cartea ajunsese în perioada interbelică la biserica satului Bădila (Constantinescu, *Bis. și m-ri din jud. Bz. - I*, p. 142).

⁸ *DRH, B*, vol. VI, p. 153-154, nr. 122.

⁹ *Marele dicț. geografic*, vol. I, p. 474.

¹⁰ Iorgulescu, *Dicț. al jud. Buzău*, p. 142.

¹¹ DGANB, Fond. *Ep. Bz.* pach. XXV/18 bis.

¹² *Ibidem*, Fond. *M-rea Banu*, pach. XXVII/8.

¹³ Giurescu, *Harta stolnicului*, p. 20

¹⁴ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms. 171, f. 111-112.

niște case vechi, un beci și fundațiile unor chilii¹⁵. Nu mai apare menționat după această dată.

CHILIILE – schit dispărut, biserică dispărută, hram necunoscut (probabil în com. Chiliile, jud. Buzău).

Schitul Chiliile este amintit prima oară la 6 iunie 1692¹⁶. A fost confundat deseori cu schitul Podeni¹⁷, cu care se învecina. La 16 martie 1772, Constantin căpitanul Obilescu (probabil urmaș al ctitorilor inițiali) îl închină Episcopiei Buzăului¹⁸. Ca și în alte cazuri, Episcopia va lăsa metohul în părăsire, folosindu-se doar de venitul lui. Între 1830 și 1839, moșiile schiturilor Chiliile și Podeni sunt arendate lui Dumitrache Zotu¹⁹. În 1825, schitul avea o biserică de lemn. După 1873, când se găsea în ruină²⁰, nu mai avem menționări documentare despre acest schit.

CHIOJDENI - schit dispărut, biserică dispărută, hram necunoscut (probabil în com. Chiojdeni, jud. Vrancea, în fostul jud. Râmnicu Sărat).

Comuna Chiojdeni este situată la circa 31 km față de orașul Râmnicu Sărat, pe ambele maluri ale râului Râmnicu Sărat, în zona muntoasă a județului Vrancea. Satele Chiojdenii Mari și Chiojdenii Mici au fost întemeiate de locuitori din județul Saac, veniți din Bâsca Chiojdului, probabil la începutul secolului al XVII-lea. Prima atestare documentară a satului Chiojdeni este la 10 iunie 1613²¹.

Schitul apare menționat prima dată într-un document din 25 august 1693, unde se spune că Neja, soacra lui Voico ceauș din Râmnic, a fost îngropată la „schitul Chiojdenilor”, ceea ce dovedește existența lui înainte de această dată²². În acest stadiu al cunoștințelor, nu putem stabili localizarea exactă a schitului dar, fără îndoială, acesta se afla pe aria comunei Chiojdeni.

Nu este exclus să existe o legătură între biserica schitului și cea mai veche biserică a comunei, construită în anii 1838-1839, de marele clucer Costache Neculescu-Câță (ctitor al mai multor biserici din județul și orașul Râmnicu Sărat)²³. Aceasta s-ar putea să fie ridicată pe locul sau în preajma uneia mai vechi, după cum ne sugerează prezența celor trei hramuri: „Sf. Voievozi”, „Adormirea Maicii Domnului” și „Sf. Împărați”.

COCORĂȘTI (RĂDEA)– schit dispărut, biserică dispărută, hramul necunoscut (sat

¹⁵ BAR, Fond. *Manuscrise*, ms. rom. 227, f. 185^r-186^v.

¹⁶ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, XLII/6.

¹⁷ Cf. Stoicescu, *Bibliografia*, vol. I, p. 155, care consideră că schitului Chiliile i se spune la 30 mai 1796 schitul Podeni.

¹⁸ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, pach. XXXIX/38.

¹⁹ *Ind. cron. nr. 3*, nr. 4142, 4216, 4322, 4485.

²⁰ BAR, Fond. *Manuscrise*, ms. rom., 228, f. 767.

²¹ *DIR, B, veacul XVII*, vol. II, p. 205, nr. 189.

²² DGANB, Fond. *M-rea Rm. Sărat*, pach. XV/4.

²³ Dănescu, *Dicț. al jud. Rm. Sărat*, p. 71.

Fundu Cocorăștilor, com. Vintilă Vodă, jud. Buzău).

Satul Cocorăști, situat pe apa Slănicului, este menționat încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea, a treia parte din sat fiind proprietatea voievodului Vlad Vintilă, care o dăruiește ctitoriei sale de la Menedic²⁴.

Schitul a fost întemeiat de Radul căpitan Cocorășcu pe moșia sa, Cocorăștii (situată în nord-estul fostului județ Rm. Sărat), probabil pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Apare menționat prima oară la 20 iunie 1689, când Mihalcea, fiul lui Radul căpitan din Cocorăști și cumnatul său Chiriță iuzbașa închină mănăstirii din Râmnicu Sărat schitul din Fundul Cocorăștilor ridicat de părinții lor²⁵. Închinarea este întărită la 13 iunie 1690, de Constantin Brâncoveanu²⁶. Schitul primește numeroase danii în cursul secolului al XVIII-lea, în 1744 având un venit anual de 144 de taleri. În 1753, este numit schitul Rădea, probabil după numele ctitorului²⁷. După această dată, nu mai este menționat.

CUCU – schit dispărut, biserică dispărută, hramul necunoscut (pe raza satului Plainești, com. Plainești, jud. Vrancea, din fostul județ Rm. Sărat).

Schitul Cucu era situat pe moșia Cucu sau în localitatea Cucu (Târgul Cucului), vechea denumire a satului Plainești, așezat pe malul drept al râului Râmna²⁸. Se consideră a fi ctitoria lui Dima vameșul din Focșani, fiind menționat prima oară într-un document din 9 iulie 1674²⁹. În satul Plainești sunt două biserici, una cu hramul „Sf. Voievozi”, clădită de locuitorii satului în 1811 și alta cu hramul „Sf. Împărați”, zidită în 1823 de Alecu Bagdat și soția sa³⁰. Nu este exclus ca una dintre aceste biserici să fie construită pe locul sau în apropierea bisericii fostului schit.

DEDULEȘTI – mănăstire desființată, biserică, hramul vechi „Sf. Troiță”, acum „Pogorârea Sfântului Duh” (sat Dedulești, com. Topliceni, jud. Buzău, în fostul jud. Râmnicu Sărat).

Din fostul ansamblu monahal se mai păstrează astăzi doar biserica, așezată pe marginea terasei superioare de pe malul drept al râului Râmnicu Sărat. Potrivit pisaniei de la sfârșitul secolului al XIX-lea, biserica în care: *„se prăznuiește și se cinstește hramul Sfânta Troiță au fost zidită din început până la leatu 7128 (1619-1620), de un răposat Dedu Deducu”*. Pisania din 1834, pictată deasupra ușii de acces în biserică nu pomenește însă de Dedu postelnic³¹. Prima menționare documentară a mănăstirii datează din anii 1634-

²⁴ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. V, p. 466, nr. 1101 (hrisovul de întărire a moșiilor mănăstirii Menedic emis de Matei Basarab la 10 august 1643).

²⁵ Bulat, *O ctitorie*, p. 1047.

²⁶ *Loc. cit.*

²⁷ Constantinescu, *Bis. m-rii Rm. Sărat*, p. 51-52.

²⁸ Dănescu, *Dicț. al jud. Rm. Sărat*, p. 216.

²⁹ Stoicescu, *Bibliografia*, p. 234.

³⁰ Dănescu, *Dicț. al jud. Rm. Sărat*, p. 216.

³¹ *„Această biserică, care se vede în ființă, este zidită de repausatul arhimandrit Iacob Deduleșceanul pe la anul 1792 numai din roșu și patru icoane mari împărătești. Apoi acum aflându-mă eu, Stratonic Deduleșceanu s-au isprăvit și s-au înfrumusețat de mine, adică: am făcut clopotnița d-asupra cu cruci frumoase, am învelit-o*

1635, când Anton, feciorul Cernei stolnicul din Frăsinet adeverește lui Dedul postelnic că a dăruit mănăstirii numită Gura Babei ocina sa de la Topliceni³². Că mănăstirea din Gura Babii este într-adevăr mănăstirea Dedulești și că Dedu postelnic este ctitorul ei rezultă dintr-un document din 9 mai 1646, în care egumenul „*mănăstirii lui Dedu postelnic*” se judecă cu Ianoș din Domirești pentru o ocină din Gura Babii³³.

Dedu postelnic din Gura Babei și Haidăi (sate situate în apropierea orașului Râmnicu Sărat) și-a înzestrat ctitoria cu mori de apă, pământuri, sate și robi țigani. Cu mare probabilitate, în preajma mănăstirii se afla și una din reședințele familiei Dedulescu. Multă vreme s-a considerat că actuala biserică este cea construită de Dedul postelnic. Cercetările recente au infirmat această opinie.

Biserica este de plan triconc, fiind compusă din pridvor închis, pronaos și naos cu abside laterale și altar circular la interior și poligonal la exterior. A fost reparată în 1792 de egumenul Iacob și apoi în 1834, de egumenul Stratonie³⁴. S-a păstrat pictura în ulei executată de Eroftei zugravul în 1813 și patru icoane împărățești din 1792, lucrute de Talasii zugravul. Tâmpla a fost construită în 1813, când a și fost pictată de Eroftei zugravul, având clare influențe baroce. Ușile împărățești au fost sculptate în 1898. La exterior biserica este împodobită cu un brâu median și este văruiată.

În anul 1758, mănăstirea a fost închinată mănăstirii Katzika din Ianina (Epir). După secularizarea averilor mănăstirești viața monahală la Dedulești a încetat, iar în fostele chilii s-a amenajat școala satului, ce a funcționat între 1864 și 1918. După primul război mondial au fost demolate toate clădirile anexe ce se mai păstrau.

Toți cei care au scris despre această mănăstire au pornit de la premisa că biserica este zidită în deceniul al doilea al secolului al XVII-lea, pe baza veleatului 7128 (1619-1620) indicat de pisania de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cercetările arheologice întreprinse în anii 2000-2001³⁵ au adus importante informații privind cronologia și planimetria ansamblului monahal. În primul rând, s-a constatat că actuala biserică nu suprapune pe cea construită prin anii 1619-1620, ci este ridicată la sfârșitul secolului al XVII-lea³⁶. La sud-est de biserică se afla „zvonița” (clopotnița), despre care se știa că

cu șindrilă, am înfrumusețat-o, am făcut cădelniță și candelă de argint și st. potir, cu toate ale sale de argint, trei rânduri odăjdii de stofă și toate celelalte podoabe precum se vede, spre a mea pomenire și a părinților mei. 1834” (Bilciurescu, Monastirile, p. 213).

³² Doc. fără lună și zi, datat după Divan între 1 septembrie 1634 și 31 august 1635 (DRH, B, vol. XXIV, p. 484-485, nr. 361).

³³ În urma cercetării pricinii dintre Ianoș din Domirești și egumenul mănăstirii lui Dedul postelnic, pentru ocina din satul Bădicești din Gura Babii, mai mulți boieri megieși adevăresc că ocina respectivă nu a fost închinată sau vândută mănăstirii de stăpâna ei baba Bărțoae, ci aparține de drept, lui Ianoș (DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 218, f. 7’).

³⁴ Filitti, *Bis. Deduleștilor*, p. 160; Stoicescu, *Bibliografia*, vol. I, p. 272; Drăguț, *Tradițiile ctitoricești*, p. 160.

³⁵ În perioada 6 octombrie-14 decembrie 2000 și în mai-septembrie 2001, s-au desfășurat două campanii de cercetare arheologică, cu ocazia întocmirii proiectului de restaurare a bisericii.

³⁶ Biserica actuală este unitar construită la nivel de fundație. Toate zidurile de compartimentare interioară sunt întretesute iar talpa fundației este așezată pe sau în pământul viu reprezentat de loess nisipos. Fundațiile sunt realizate peste tot în aceeași manieră. Respectiv, după săparea șanțului de fundare, pe fundul acestuia a fost așezată o rețea de tiranți din lemn de secțiune patrulateră, cu latura de 0,2x0,25 m. Pe marginea șanțului de fundare au fost bătute rețele de pari din lemn ce au asigurat sprijinul unor cofraje din scânduri,

fusese amenajată de starețul Stratonie Deduleșteanu, în anul 1834. „Zvonița” era așezată pe un morman de dărâmătură acoperită de vegetație, care în urma decapării s-a dovedit a fi ruina unei biserici mai vechi. În urma cercetărilor a rezultat că aceasta era prima biserică a mănăstirii, cea despre care pisania spunea că fusese ridicată de Dedu Deducul. Pe aceasta o vom numi în continuare biserică I³⁷, spre a o deosebi de biserică actuală, pentru care vom folosi denumirea de biserică II.

Cercetarea arheologică întreprinsă în cele două campanii a furnizat date importante dar nu suficiente pentru stabilirea cu precizie a evoluției fostului ansamblu monahal. Aceasta se va putea face abia după realizarea săpăturilor sistematice sub nivelul de călcare de epocă din interiorul bisericii I. Concluziile care pot fi formulate în acest stadiu al cercetării, sunt următoarele:

Platoul ocupat de biserică parohială actuală prezintă un nivel de locuire umană preistorică, ce coboară până la contactul cu pământul viu. Probabil că terenul respectiv era un luminiș pe terasa superioară a râului Râmnicu Sărat, având și o sursă de apă foarte apropiată, reprezentată de pâraiașul Gura Babei. Deoarece nu au fost descoperite inventare arheologice și nici nu au putut fi determinate complexe arheologice din cauza sistemului de săpătură în casete, atribuirea culturală sau cronologizarea acestui nivel nu a putut fi stabilită.

Între nivelul de locuire preistoric și primul nivel medieval de construire s-a scurs o importantă perioadă de timp în care terenul a fost ocupat de pădure. Nivel de humus vechi a fost determinat stratigrafic și el denotă că în această zonă nu a existat activitate antropică.

Primul nivel medieval are asigurată o cronologie relativă, dată de stratigrafia generală a ansamblului și de cea din Casetele 3 și 10, unde au putut fi puse în relație directă complexe din această etapă și biserică actuală. La sud-est de biserică actuală, în zona central-estică a platoului, a fost construită o biserică de plan trilobat, realizată din asize tencuite de bolovani de râu. În mod cert această biserică nu a fost o construcție izolată, ea fiind nucleul unui ansamblu monahal sau nobiliar.

La vest de această construcție, în interiorul pronaosului bisericii actuale, au fost descoperite urmele unei clădiri din lemn distrusă de un incendiu. Deși nu avem o relație stratigrafică directă între biserică I de plan drept și această construcție incendiată, faptul că nivelul de construcție al bisericii I nu suprapune nivelul de incendiere al acestei clădiri

ce au îmbrăcat fundația la jumătatea superioară a acesteia, respectiv de la nivelul de construcție al bisericii I în sus. Fundația a fost realizată din straturi succesive de bolovani de râu de dimensiuni medii, alternate cu straturi de cărămizi fragmentare, înecate în mortar de var și nisip, de bună calitate. Elevațiile sunt realizate din asize de cărămizi de epocă cu dimensiunile de 27x15x4-5 cm.

³⁷ Biserica I prezintă o fundație înaltă de aproximativ 1,2 m. Ea este alcătuită din bolovani de râu de dimensiuni medii și mari, dispuși în asize, legați cu mortar de var și nisip, de bună calitate. Constructorul bisericii a căutat să așeze talpa fundației pe (sau în) pământul viu, reprezentat de loess-ul nisipos. În privința elevației păstrate, aceasta este alcătuită din aceleași asize de bolovani de râu, în rare cazuri fiind folosite cărămizi pentru egalizarea asizelor sau completarea spațiilor dintre bolovani din asiză. Însă în umplutura de moloz a profilului estic al Secțiunii I se păstrează un fragment de zid prăbușit, alcătuit din straturi de cărămizi cu dimensiunile de 29x15x4 cm și bolovani de râu, care probabil provine de la un zid transversal de compartimentare a acestei biserici. Au fost descoperite și fragmente mari de zidărie din asize de cărămizi dispuse pe cant, provenind în mod cert din boltirile prăbușite ale edificiului.

este suficient pentru a afirma că biserica I a avut anexe din lemn, surprinse arheologic la vest de ea. Singura posibilitate de datare actuală a bisericii I este oferită de tradiția locală și de documentele ce afirmă că biserica a fost ctitorită de postelnicul Dediu Dedulescu.

După o perioadă de funcționare a bisericii I, când atât în jurul, cât și în interiorul acesteia s-au realizat înhumări, a fost construită actuala biserică. Ansamblul monahal era deja în funcțiune și probabil mărirea numărului de membri ai obștii a determinat construirea unei biserici mai încăpătoare. Potrivit relației stratigrafice și constructive din Caseta 3, considerăm că la edificarea bisericii II, biserica I era încă în folosință. Așa cum din nou afirmă tradiția, credem că biserica I a fost transformată în paraclis și a continuat să funcționeze până la începutul secolului al XIX-lea. De altfel, în interiorul ei a fost surprinsă o etapă de refacere. Biserica I avea probabil inițial un iconostas, care a fost înlocuit cu o tâmplă. Tâmpla este singurul element de arhitectură din interiorul acestei biserici care conservă resturi de pictură. Decorul pictural vegetal (vreji și crini care ies din vase), realizat în tempera, este de o clară factură barocă. De asemenea, peretele de nord al pronaosului (care avea prevăzut în prima sa etapă o ușă pentru o scară de acces la o turlă-clopotniță) a fost închis când în dreptul ușii a fost amplasat un mormânt practicat în anul 1672 (așa cum arată inscripția de pe lespede funerară).

În cursul cercetărilor, nefinalizate încă, în pronaosul bisericii I a fost descoperită masa de piatră a unui altar și o lespede funerară de piatră din 1672, ce acoperea mormântul soacrei lui Iordache Dedulescu, fiul lui Dediu postelnic. O altă piatră de mormânt, fără inscripție, se află în partea dreaptă a naosului. Nu putem să nu remarcăm grija de a păstra ca o relictă ruina bisericii I, care nu a fost folosită ca sursă de materiale de construcție pentru refacerile succesive ale bisericii II³⁸. De aceea, avansăm ca ipoteză de lucru posibilitatea ca pisană originală să se afle încă în interiorul bisericii I, împreună cu alte elemente arhitectonice³⁹.

FOCȘANI – SFÂNTUL ATHANASIE – mănăstire dispărută, hramul „Sf. Athanasie” (municipiul Focșani, în fostul oraș Focșanii Munteni, în fostul jud. Rm. Sărat).

Biserica este menționată pentru prima dată la 20 februarie 1645, când se întărește scutirea de dijmă acordată mănăstirii Urechești (Vărzărești). Cu această ocazie se întărește: „*sfintei mănăstiri Urechești mai sus-scrisă o biserică din orașul domniei mele, din Focșani, hramul sfântului Atanasie [...], care biserică este făcută de popa Calintian, iar după aceea el a închinat-o metoh sfintei mănăstiri mai sus-scrise, cu tot venitul ei, ca să-i fie sfânta biserică metoh sfintei mănăstiri și sub ascultare*”⁴⁰. Așadar, biserica era ctitoria popii Calintian care, ulterior, apare ca egumen la mănăstirea Urechești. Din păcate, documentele nu ne indică nici anul construirii, nici pe cel al închinării bisericii „Sfântul Athanasie” la Urechești dar putem aproxima desfășurarea acestor evenimente în primele

³⁸ Stratigrafia verticală a demonstrat că, după prăbușirea zidurilor bisericii I nu s-a procedat la nici un fel de intervenție de înlăturare a molozului.

³⁹ Datarea ansamblului și cronologia internă a acestuia sunt încă relative în acest moment. Pentru rezolvarea situației se impune cercetarea mormintelor care au fost deja surprinse în jurul sau în interiorul bisericii I, cu speranța că acestea ne-ar putea oferi repere cronologice mai stricte. De asemenea, aceasta ne-ar oferi posibilitatea cunoașterii planimetriei bisericii I în relație cu restul ansamblului.

⁴⁰ DRH, B, vol. XXX, nr. 47, p. 65-66.

decenii ale secolului al XVII-lea.

Devenită metoh, biserica a căpătat foarte repede statutul de lăcaș monahal. La 28 iulie 1646, mănăstirea „Sf. Atanasie”, reprezentată de egumenul Sofronie, primește o danie de la Mihăilă din Ursești⁴¹ și tot din partea unor moșneni din Ursești primește o altă danie la 15 martie 1648⁴². După această dată, mănăstirea nu mai apare în sursele documentare.

FUNDĂTURA – schit desființat, biserică rupestră, hramul „Schimbarea la Față” (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău).

Din fostul ansamblu monahal, situat la aproximativ 2 km nord de satul Nucu, se mai păstrează doar biserica⁴³. Ea a fost săpată într-o stâncă izolată, având plan de sală, fără compartimentări interioare. Pe latura de vest prezintă spațiul de acces în interior, pe latura de est, o fereastră iar pe latura de nord, o firidă. La exterior are nișe pentru grinzi din lemn, pentru un acoperiș piramidal.

Singurele posibilități de datare sunt oferite doar de documentele scrise. Prima atestare documentară este din 12 ianuarie 1679, când Gheorghe Duca întărește mai multor mănăstiri „*ot sud. Buzăianilor*” scutirile acordate de domnii anteriori, începând cu Alexandru Iliș⁴⁴. Acest document ne indică faptul că fondarea schitului a avut loc în prima jumătate a secolului al XVII-lea, înainte de sfârșitul domniei lui Alexandru Iliș (septembrie 1616 - mai 1618; noiembrie 1627 - octombrie 1629). Hramul mănăstirii, „Preobrajieniia” (Schimbarea la Față), este menționat în hrisovul de reînnoire a scutirilor mai multor „schituri” din județul Buzău, emis de Ștefan Cantacuzino la 18 iunie 1714. Acordarea scutirilor este motivată astfel: „*căci că sunt la un loc de munte și cu nevoie și slujăsc în toată vremea și pomenesc răposății ctitori și pre domnia mea și pre toți pravoslavnicii creștini, precum am văzut domnia mea și cărțile de la toți domnii de pace și de odihnă și de iertăciunea acestor bucate. Drept aceea și domnia mea încă m-am milostivit de le-am întărit și le-am înnoit mila cu această carte a domniei mele pre cum scrie mai sus*”⁴⁵.

Schitul este des pomenit în documente între 1678 și 1864 (anul aplicării legii secularizării averilor mănăstirești), când este dezafectat. La Fundătura se pare că au funcționat de fapt două schituri, unul de maici și altul de călugări. În 1791, Mihai Suțu a mutat călugării de aici la schitul Găvanele, unde tocmai se terminase de construit o biserică de zid. Din 1793, schiturile Fundătura și Găvanele încep să apară împreună în documente. Alexandru Moruzi (1802-1806) le confirmă scutirile, precizând despre Fundătura că „*se află în loc cu foarte anevoie de hrană și chiverniseală fiind în piatră și între strâmtori*”⁴⁶. În anul 1825, călugărițele rămase la Fundătura sunt mutate la mănăstirea Sfântu Gheorghe. Călugării de la Sfântu Gheorghe vor fi și ei mutați, o parte la schitul

⁴¹ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. IV, nr. 569, p. 216.

⁴² *Ibidem*, nr. 1075, p. 483-484.

⁴³ Constantinescu, *Bis. și m-ri din jud. Bz. - I*, p. 189; *Vestigiile rupestre*, p. 56-57.

⁴⁴ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 171, f. 275^r.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 276^r.

⁴⁶ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. VI, București, 1893, p. 193.

Fundătura, o alta la Găvanele⁴⁷. În 1833, schitul Fundătura este menționat împreună cu Găvanele, fiind subordonat acestuia. La acea dată la Fundătura se mai aflau doar șase monahi, dar care, precizează documentul: „*se hrănesc tot din schitul Găvanele*”⁴⁸.

După 1865, schitul se ruinează treptat. Publicistul C. D. Aricescu vizitând locurile în 1871, notează: „*Numai tinda de lemn este și cu șită acoperită/ Chiliile dimprejuru-i mai toate sunt ruinate/ Un bătrân cu barba albă, chipeș și cu spete late/ E aici singurul oaspe ce servă de conductor*”⁴⁹. În preajma anului 1890, Basil Iorgulescu mai găsea aici doar biserica săpată în piatră și: „*un mare trunchi de fag, netezit puțin, având 12 scobituri pe margine, servind ca străchini din care mâncau călugării la masa comună*”⁵⁰.

GĂVANELE – schit desființat, biserică, hramurile „Sf. Nicolae” și „Sf. Elefterie” (sat Găvanele, com. Bozioru, jud. Buzău).

Schitul Găvanele⁵¹ este menționat documentar pentru prima dată la 15 august 1638. La această dată, printre martorii la un schimb de moșii între mănăstirea Alunișul și Radu Cândescu, mare comis apare și un „*ieromonah Macarie de la Găvane*”⁵². Dintr-un document din 8 septembrie 1648, reiese că schitul exista încă din vremea lui Radu Șerban (1602-1611), când egumenul de la Găvane primise de la egumenul de la Pinu învoire să cosească fânul din Poiana Manciului a mănăstirii Pinu⁵³.

Cu toate acestea, în actul de reînchinare a schitului către Episcopia Buzăului din 17 aprilie 1741, se arată că schitul era ctitoria lui Papa (II) Greceanu mare vistier (între 1669 și 1672) și a lui Mihai clucer. Urmașii lui Papa, Grigore Greceanu vel vistier împreună cu nepotul său, Șerban Greceanu vistier al treilea arată că: „*având un schițișor de lemn în județul Buzăului la munte care se chiamă Găvanele, unde să cinstește și să prăznuiește hramul sfântului și de minuni făcătorului ierarh Nicolae, care den temeliea lui iaste făcut de răposatul Papa vist(ierul), moșul nostru și de Mihai cluc(er)*” l-au reînchinat Episcopiei: „*care și mai nainte acest schițișor ce am scris mai sus supt ascultarea sfintei Episcopii au fost. Dar noi acum de iznoavă l-am închinat ca să aibă sfinția sa mai sus pomenitul părintele episcop (Methodie n.n.) toată purtarea de grijă și noi cu ce ne va fi cu puțință să-l întărim și să-l miluim, pentru sufletele răposăților moșilor noștrii și ale noastre*”⁵⁴. Din păcate, nu avem documente care să ne indice cine și în ce an făcut închinarea. Hrisovul de reconfirmare a metohurilor Episcopiei Buzăului, emis de Mihai Racoviță pentru episcopul Methodie la 20 iunie 1742, reproduce fidel informația din actul de reînchinare

⁴⁷ Iorgulescu, *Dict. al jud. Bz.*, p. 451-452.

⁴⁸ Bulat, *M-rile pământene*, p. 1175.

⁴⁹ Aricescu, *Uă preumblare*, p. 75.

⁵⁰ Iorgulescu, *Dict. al jud. Bz.*, p. 453.

⁵¹ A fost deseori confundat cu cel aflat în apropierea sa, cu numele Găvanu, care își începe viața monahală în anul 1807.

⁵² *Cat. doc. Țării Românești*, vol. IV, p. 566, nr. 1283.

⁵³ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms. 172, f. 338 (cf. *Cat. doc. Țării Românești*, vol. VI, p. 357, nr. 950, care datează greșit doc. la 8 septembrie 1647).

⁵⁴ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms. 171, f. 278^v-279^r.

din 1741, fără a da alte detalii⁵⁵.

Cum avem dovezi indubitabile că schitul exista încă de la începutul secolului al XVII-lea, am putea să căutăm ctitorii inițiali tot în neamul Grecenilor, dar cu circa jumătate de secol mai devreme. Bunicul lui Papa Greceanu, marele vistier, Papa (I) Greceanu a fost unul din dregătorii apropiați ai lui Radu Șerban, pe care l-a urmat în pribegie. S-ar putea ca acesta să fi fost primul ctitor al schitului iar nepoții săi din a doua jumătate a secolului al XVII-lea doar moștenitorii și cei care au refăcut poate biserica⁵⁶.

Între 1789-1790, cu ajutor de la domnul Mihai Suțu, starețul Climent a construit o biserică de zid. În 1791, aici au fost mutați călugării de la schitul Fundătura. Noua biserică s-a dărâmat la puternicul cutremur din anul 1802⁵⁷. Pe amplasamentul acesteia s-a ridicat biserica actuală⁵⁸, de lemn (singura construcție ce s-a păstrat din fostul ansamblu monahal)⁵⁹, începută la 10 iunie 1803 și terminată în anul 1810. Ea a fost ctitorită prin grija episcopului Costandie Filitti și a starețului Climent, cu contribuția bănească a boierilor Dimitrie și Costache Ghica și a altor boieri din zonă. Tot în 1810, s-a terminat și pictura realizată de Gavrilă zugravul⁶⁰. În 1833, la schit mai viețuiau 34 de călugări⁶¹. În prezent, biserica este de mir, schitul fiind desființat în anul 1903.

Schitul Găvanele a avut o bogată bibliotecă, conținând cărți donate de Mihai Suțu și multe manuscrise religioase, care de-a lungul timpului s-au pierdut.

GRĂJDANA – schit dispărut, biserică dispărută, hramul „Nașterea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu” (satul Grăjdana, com. Tisău, jud. Buzău).

Schitul este considerat de majoritatea autorilor ctitoria Grăjdanei, fiica lui Jipa căpitanul din Vernești de la sfârșitul secolului al XVII-lea (1690 sau 1691). O altă opinie, credem eronată, atribuie întemeierea schitului jupânesei Grăjdana, soția lui Buzinca comisul, pe la sfârșitul secolului al XVI-lea (între anii 1580 și 1590)⁶².

Prima menționare documentară a schitului este din 10 iunie 1691, când Constantin Brâncoveanu dă scutire de dări: „*aceștii sărace de călugărițe, anum[e] Catrina, care au fost fat[a] Jipei căpt. și să află lăcuitoare la o biseric[ă] ce au făcut ea într-un munte ot sud. Buzău(...)*”. Scutiri de dări și de bir (nu și de haraci) mai primea Catrina pentru doi slujitori și un preot: „*ca să fie pre lângă aeast[ă] sărac[ă] de călugăriț[ă] să o caut[e] și să-i*

⁵⁵ „Și schitul Găvanele, care iaste făcut de răposatul Papa vel vist(ier) și de Mihai clucer, care mai pe urmă l-au închinat la sfânta Episcopie dumnealui Grigorie Greceanul vel vist(ier) împreună cu nepotul dumnealui Șarban Greceanu treti vist(ier), trăgându-să dumnealor dintru acel boiar ctitor” (DGANB, Fond. Ep. Bz., ms., 171, f. 279^v).

⁵⁶ Aceeași opinie și la Sinigalia, *Repertoriul arhitecturii*, p. 124-125.

⁵⁷ „(...) s-a făcut această biserică de piatră mai înainte de aceasta cu 13 ani, la care cea mai mare cheltuială s-a făcut de Măria Sa Mihai Suțu voievod (în) 1790, dar la 14 octombrie întâmplându-se groaznicul cutremur, a căzut, apoi s-a făcut aceasta de lemn” (apud Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 237).

⁵⁸ Godea, Opreș, *Monumente*, p. 79-82.

⁵⁹ Constantinescu, *Bis. și m-ri din jud. Bz. - II*, p. 373.

⁶⁰ Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 236-237.

⁶¹ Bulat, *M-rile pământene*, p. 1175.

⁶² Filitti, *Bis. și ctitori*, p. 10.

*slujască la ce-i va pune*⁶³. La 20 iulie 1691, Dionisie, fost patriarh al Constantinopolului întărește și el scutirile acordate de domn, cu mare blestem la adresa tuturor celor care se vor ispiti să le încalce. „*Dat-am cartea patrierșii mele aceștii sărace de călugăriț[ă] împreună cu călugărițil[e] care vor fi cu dânsa, care este cu lăcașul ei la schit la Grăjdana ot sud. Buzău, care s-au milostivit măria sa vodă de le-au ertat cu carte[a] măriei sale de mil[ă] ca să aibă odihnă, eale și preotul care va fi la acel schit de către toate dajdile țării*”⁶⁴.

Monahia Catrina apare într-o serie de documente emise între 1695 și 1711. La 20 noiembrie 1695, primește o carte de judecată de la căpitanul Paraschiva, în urma pricinii avute cu popa Stan pentru o moșie la Lunceni. În act, Iane căpitanul arată că maica, pe care o numește Grăjdana, a înfățișat la judecată zăpăditul care dovedea că moșia fusese cumpărată de tatăl ei, Jipa căpitan, în urmă cu 12 ani, așa că poate să o stăpânească cu bună pace⁶⁵. Catrina și-a a înzestrat ctitoria cu partea sa din moșia Lunceni, care se va mări în urma daniilor făcute de proprietarii din zonă⁶⁶. La 21 noiembrie 1697, Stana, fata lui Radu Predeleanu dă un zăpădit „*3 pogoan[e] de țelin[ă] sfintei mănăstiri, care se cheamă hram Rojdistfo (!) Presfeti Băgrodeță*”, pentru sufletul surorii sale, Rada robită de tătari în zilele lui Mihnea vodă (1658-1659). În schimb, Catrina suportă cheltuielile pentru praznicul de pomenire a Radei, notate pe verso-ul actului de popa Stan din Nișcoveni⁶⁷.

Actul din 31 octombrie 1703 ne oferă și confirmarea numelui maicii Catrina, înainte de intrarea în monahism: „*Adec[ă] eu, monahiia Catrina, care m-au chemat pă nume mirenescu Grăjdana, fata Jipii căpt. ot Vernești, dat-am zăpăditul meu la mâna unchiu-meu Stanciu, ca să fie de bun[ă] credință precum să să știe ca i-am vândut d-lui un țigan, anume Nica, care țigan me-au fost dat miie de tată-meu cu diiată*”⁶⁸. Zăpăditul este scris chiar de Catrina. De fapt, Catrina este prescurtarea numelui monahal Ecaterina. La 28 mai 1711, monahia Catrina înzestrea pe o fată numită tot Catrina, fără ca în document să se precizeze dacă avea vreo legătură de rudenie cu ea. Cum foaia de zestre este semnată și de sora Catrinei, Rada, presupunem că tânăra Catrina era nepoata și poate fiina maicii Catrina. Actul este scris de „*Cozma ermonah, egumen ot Buzeu, cu zisa maicăi Ecaterinii*”⁶⁹.

Din cele de mai sus rezultă că Grăjdana era fiica lui Jipa căpitanul (devenit apoi monahul Manasie), ctitor al doilea al mănăstirii Izvorani împreună cu fratele său Stanciu, al căror străbunic era Lorinț, nepotul episcopului cărturar Luca al Buzăului. Se pare că înainte de intrarea în monahism Grăjdana nu a fost măritată, pentru că nici un act nu pomeneste de vreun soț sau copil.

Așadar, numele schitului derivă de la numele ei mirenesc, care, cu vremea, s-a

⁶³ Ionașcu, *Schitul Grăjdana*, doc. 58, p. 32.

⁶⁴ *Ibidem*, doc. 60, p. 33.

⁶⁵ *Ibidem*, doc. 70, p. 36.

⁶⁶ Într-un act din 1842, se citează un hrisov din 25 februarie 1697, prin care Constantin Brâncoveanu întărea călugăriței Catrina și schitului Grăjdana 68 stînjeni din moșia Lunceni, un loc de casă, 17 pogoane de vie, o pivniță și pomi (*ibidem*, p. XXVI).

⁶⁷ *Ibidem*, doc. 71, p. 37.

⁶⁸ *Ibidem*, doc. 77, p. 39.

⁶⁹ *Ibidem*, doc. 79, p. 43-44

extins și asupra moșiei pe care acesta era ridicat și apoi asupra satului ce s-a format în apropiere. Schitul, situat pe valea Nișcovului, era de maici, iar Catrina a fost prima stareță. În anul 1714, când Ștefan Cantacuzino reînnoiește scutirile schitului Grăjdana, numele maicii Catrina (Ecaterina) nu mai este pomenit, ceea ce înseamnă că nu mai era în viață.

După 1714 până în 1752, nu mai avem mențiuni documentare cunoscute ale schitului. Din diata Sandii, fata lui Anton căpitan Băncescu, din 7 martie 1752, prin care lasă un pogon de vie „*la schitul maicăi Grăjdanii, care iaste făcut de Cozma arhimandritul*”⁷⁰, deducem că în această perioadă au avut loc o serie de transformări. Întrădevăr, în jur de 1743, arhimandritul Cozma de la Episcopia Buzăului a refăcut biserica de lemn⁷¹. Tot acum, probabil, Grăjdana și-a schimbat statutul inițial, devenind schit de călugări.

Arhimandritul Cozma a închinat schitul Grăjdana spitalului mănăstirii Sf. Pantelimon din București (ctitoria domnului Grigore al II-lea Ghica), la 20 decembrie 1758⁷². La rândul lui și schitul Grăjdana a avut ca metoh un schit din apropiere, numit Cucuiata (azi dispărut, situat tot în satul Grăjdana, com. Tisău), ridicat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea⁷³. Din documente mai târzii știm că acest Cozma era înrudit, prin soția sa, cu călugărița Catrina. El fusese în mirenie soțul nepoatei sale, Catrina, pe care o înzestrase maica în 1711. Fiul său, ieromonahul Metodie, va moșteni drepturile ctitoricești asupra schitului.

După moartea ieromonahului Metodie, schitul s-a pustiit. Pentru a-l salva, la 22 aprilie 1771, episcopul Cozma rânduieste ca egumen al schitului pe Gurie (fost egumen la mănăstirea Izvorani)⁷⁴. În 1787, pentru că schitul Grăjdana se depopulase din nou și ajunsese „*la rea stare*”, episcopul Pantelimonului îl dă în grija postelnicului Stanciu Gogălniceanu, la cererea acestuia. Stanciu își motivase cererea prin faptul că schitul era „*făcut de neamul mieu*”, respectiv de Cozma arhimandrit, unchiul său⁷⁵. Stanciu va administra veniturile schitului din 1787 până în 1795, timp în care va schimba acoperișurile bisericii și celor două chilii.

În 1795, epitropia spitalului decide să redea schitului vechea întocmire monahală, numind ca egumen pe arhimandritul Ambrosie. La 16 martie 1797, popa Mihai de la biserica din satul Grăjdana împreună cu enoriașii îl reclamă pe egumenul Ambrosie la epitropul mănăstirii Pantelimon că „*părăduiește*” averea schitului, având patima băuturii; drept urmare, la 1 iunie 1797, la propunerea Episcopiei Buzăului, schitul este

⁷⁰ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms. 172, f. 213^v-214^r. Safta se înrudea cu neamul Gogălnicenilor din Băncești (azi cartierul Simileasca din orașul Buzău), din care se trăgea și Cozma.

⁷¹ Într-un inventar al bunurilor schitului din 25 aprilie 1797 se arată că biserica este „*micșoară, de lemn, făcută de răpt. arhimandrit Cozma al episc. Buz[ău] de sănt ani 54*” (Ionașcu, *Schitul Grăjdana*, doc. 92, p. 62).

⁷² Actul de închinare nu s-a păstrat, fiind citat într-un act din secolul al XIX-lea și în *Condica mănăstirii Pantelimon* (*ibidem*, p. XXX).

⁷³ La 28 iunie 1763, urmașul ctitorilor, Dumitrașcu, fiul Stanciului al Bunaicăi Răteasca confirmă ieromonahului Metodie de la schitul Grăjdana, „*feciurul părintelui Cozma arhimandritul*” închinarea făcută anterior de răposatul său frate, Costandin, arătând că schitul lor învechindu-se și pustiindu-se rămânea „*pomenirea părinților și a noastră pierdută*” (*ibidem*, doc. 85, p. 52-53).

⁷⁴ *Ibidem*, doc. 87, p. 54.

⁷⁵ *Ibidem*, doc. 88, p. 57-58; v. și Voicescu, *Schituri-metocuri*, p. 120.

dat în grija protopopului Neagu Chircu din Nișcov⁷⁶. După această dată, deși Grăjdana apare în continuare cu denumirea de schit, viața monahală încetează.

La biserică sunt rânduiți să slujească preotul și dascălul de la biserică satului de pe moșia schitului. Dintr-o scrisoare a episcopului Buzăului, Costandie Filitti către iconomul Episcopiei, din 19 aprilie 1801, rezultă că începuseră lucrările de reparație a bisericii de la schit (la acoperiș, turle și clopotniță) și că se făcuse comandă de șindrila la Cislău⁷⁷. Între 1802 și 1832, epitropii mănăstirii Pantelimon vor numi și vor revoca mai mulți „epistați”, care trebuiau să administreze veniturile schitului și să plătească embaticul cuvenit spitalului. Dintr-un act din 1808, aflăm că epistații se angajau să repare biserică, dar nu pe cea a schitului la care oricum nu mai locuia nimeni, ci pe cea a satului. „*Fiindcă biserică din sat, care este pe moșia schitului (afară din biserică de zid, care de mulți ani să află pustie, fiind numai zidurile dărăpănate), are trebuință de dregere, fiind temelie stricată și învăltoarea asemenea veche și spartă de pică înlăuntru, ne legăm ca cu cheltuială de la noi să avem a o dregere și a face din nou toate, orice va fi la această biserică vechi și stricat*”⁷⁸.

Din 1832, schitul a intrat sub administrarea Eforiei Spitalelor Civile, care preluase așezământul de la Pantelimon. Pe la 1840, biserică schitului a fost refăcută din temelie de serdarul Alecu Iarca, arendașul moșiilor schitului. Abia în 1843, în urma refacerii comunității cu călugări veniți de la alte mănăstiri, s-a revenit la conducerea de ordin monahal, fiind numit un egumen transferat de la mănăstirea Târgșor⁷⁹. În anul 1860, această biserică, ridicată pe locul bisericii ctitorite de Grăjdana, era ruinată. Între 1852-1856, egumenul schitului, ieromonahul Chiprian construiește la distanță față de vechiul amplasament al schitului o altă biserică, din cărămidă și o casă cu șase încăperi, care apoi a servit ca școală pentru copiii satului până în 1906⁸⁰. În anul 1879, după ce a vândut moșia Grăjdana și schitul s-a desființat, Eforia a oferit biserică, satului Grăjdana. Ea se păstrează și astăzi, funcționând ca biserică parohială.

LAPOȘ – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hram necunoscut (sat Lapoș, com. Sângeru, jud. Prahova, fostul jud. Saac)

Satul este amintit prima dată la 17 martie 1607, când Lupu iuzbaș din Lapoș cumpără moșie la Berești⁸¹. Prima menționare a mănăstirii coincide cu actul de închinare către mănăstirea Bradu din 27 octombrie 1677. Lupu iuzbașa din Călugăreni cu fratele său și cu fiii lui Dragomir căpitanul, nepoții lui Lupu vornicul arată că având ei de la părinți o mănăstire ce se cheamă Lapoșul și: „*neputând noi să o ținem, rămânând acel loc sfânt pustiu și toate moșile aceii sfinte mănăstiri neavând cine să le caute, într-alt chip n-am avut cum face ca să nu rămâie pomeana moșilor și părinților noștri jos*” o închină mănăstirii Bradu cu toată averea sa, vii, pomet și moșii. „*De acum înainte să aibă a o*

⁷⁶ *Ibidem*, doc. 91, p. 60 și 93, p. 63.

⁷⁷ De asemenea, episcopul îi poruncește să trimită la Grăjdana un buriu de 61 oacă cuie de șindrila, 5000 cuie de lați și 30 oacă fier (*ibidem*, doc. 94, p. 63).

⁷⁸ *Ibidem*, doc. 99, p. 68-69.

⁷⁹ Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 264.

⁸⁰ Ionașcu, *Schitul Grăjdana*, p. XLIV-XLV.

⁸¹ *DIR B*, veacul XVII, vol. I, p. 509, nr. 8.

*stăpâni ca să caute să o direagă cum se cade (...) pentru că o am închinat ca să nu rămâie pustie, ci să pună preoți călugări să facă dumnezeieștile slujbe cum se cade*⁸².

La data închinării mănăstirea era deja pustie, ceea ce înseamnă că ea fusese înființată cu ceva timp înainte de 1677, probabil în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Mănăstirea trebuie să fi fost ctitoria vornicului Lupu sau a înaintașilor lui, pentru că în act se subliniază înrudirea comună a donatorilor cu acesta: pe de o parte, Lupu iuzbașa din Călugăreni cu fratele său, pe de alta, fiii lui Dragomir căpitan. Se precizează că toți sunt nepoții vornicului. Nu este exclus ca acel Lupu iuzbașa din Lapoș menționat în 1607, să fi fost tatăl sau chiar Lupu vornicul de mai târziu.

Deși intitulată de ctitori mănăstire, locașul era de fapt un mic schit, așa cum rezultă și din jalba pe care starețul mănăstirii Bradu o adresează domnitorului la 1 februarie 1780, în legătură cu cotopirea moșiei Lapoș. El precizează că pe această moșie se afla și „*un schituleț*”⁸³.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, din fostul schit rămăseseră doar niște ruine pe care localnicii le numeau „*biserica Doamnei Neaga*”⁸⁴. Cu prilejul excursiilor de studiu întreprinse în județul Buzău în anii 1924, 1928 și 1930, profesorul N. A. Constantinescu a vizitat și cătunul Lapoș, unde i-a atras atenția „*o moviliță de ruine, zisă la „Zidul Doamnei Neaga”, situată „în livezile de pomi din dosul satului*”⁸⁵. În urma săpăturilor efectuate de Virgil Drăghiceanu în acest punct în anul 1931⁸⁶, a fost descoperită o biserică de plan drept, cu naosul decroșat exterior față de altar și pronaos. Masa altarului a fost găsită în pronaos, unde a fost descoperit și un cavou în care se aflau două morminte, conținând inele cu montură și resturi de țesătură cu fir metalic de aur. Calitatea săpăturii a împiedicat orice observație cu privire la datarea și evoluția lăcașului de cult.

În lipsa unor cercetări arheologice ulterioare, reperatele de datare și atribuire a bisericii respective pot fi furnizate doar de documentele de arhivă.

MILUIȚI (VALEA SĂLCIILOR) – schit dispărut (fost pe raza satului Miluiți, com. Tisău, jud. Buzău).

Vechea denumire a satului Valea Sălciilor este Miluiți. Satul este așezat pe malul stâng al Nișcovului, între satele Haleș și Grăjdana. Așa cum sugerează și numele, satul a fost întemeiat de un grup de pribegi, pe care moșnenii Săseni i-au *miluit*, lăsându-i să se așeze pe partea Bădicească a moșiei lor, devenind astfel clăcași. Această parte a moșiei Săseni începe să fie denumită de la începutul secolului al XVIII-lea Miluiți (prima menționare documentară apare într-o hotărnicie din 11 aprilie 1705)⁸⁷. Trupul de moșie Miluiți era împărțit în două părți. Jumătate aparținea mănăstirii Barbu, cealaltă lui Mircea Săseanul și cetașilor săi⁸⁸. Într-un document din 1702, se pomenește *o mănăstire* la care

⁸² DGANB, Fond. Mănăstirea Bradu, XXXI/7.

⁸³ *Ibidem*, XXXI/16.

⁸⁴ Iorgulescu, *Dicționar al jud. Buzău*, p. 283.

⁸⁵ Constantinescu, *Bis. și m-ri din jud. Buzău II*, p. 391.

⁸⁶ Drăghiceanu, *Săpăturile*, p. 169.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 109.

⁸⁸ Anterior, cu ocazia unei hotărnicii din 19 aprilie 1702, se arată că moșnenii din Săseni erau organizați în

Mircea Săseanu făcuse donații, dar fără se se precizeze denumirea acesteia. Nu o putem însă identifica cu schitul Miluiți sau cu mănăstirea Barbu, aflată și ea în vecinătate. Este posibil ca aceasta să fi fost o ctitorie veche a neamului Săsenilor, pentru că un document incert, din 1670 arată că un Loriș a dăruit o moșie „*mănăstirii ot Săseni*”⁸⁹.

Mircea, fiul lui Radu (I) Săseanu, a avut doi fii: Mihai (I) și Radu (II). Radu II Săseanu s-a căsătorit cu fiica lui Stoica Mărgineanu și s-a așezat la Bâscenii de Jos, întemeind spița Săsenilor de pe valea Bâscii Chiojdului. Fiul său, Mihai (II), menționat ca diacon în 1728, apoi ca protopop de Aninoasa în 1742, este tatăl lui Tudor Săseanu, vătaful plaiului Săcuieni, ctitorul bisericii din Bâscenii de Jos.

La 2 septembrie 1728, diaconul Mihai (fiul lui Radu II Săseanu) și vărul său Mihai (fiul lui Mihai - fratele lui Radu II), închină schitul Miluiți Episcopiei Buzăului, în vremea episcopului Ștefan. În document se arată că având ei *un schitișor* pe valea Nișcovului, ce se cheamă Miluiți, după moartea părinților lor: „*văzând că va să s(e)pustiască și va să vie spre stricăciune, să s(e) piarză pomenirea moșilor și părinților noștri*” l-au închinat Episcopiei, cu toată partea lui de moșie și cu pometul din jur⁹⁰. Dreptul lor comun de închinare denotă că schitul era o ctitorie a bunicului lor, Mircea Săseanu sau chiar a strămoșului acestuia, Sasu cel Bătrân.

Cu câțiva ani înainte de 1763, la Miluiți s-a așezat un grup de călugări ruși conduși de starețul Gurie, aflați sub ascultarea starețului Vasile de la Poiana Mărului, care părăsiseră mănăstirea Izvorani în urma conflictelor cu egumenul mănăstirii Mihai Vodă, la care Izvoraniul era închinată. Aceștia construiseră o moară, în vadul de la Boru, aflat pe moșia Izvoranilor, astfel că: „*eșind ei de la mănăstire de la Izvoran, s-au dus la Miluiți, au luat și moara, fiindcă au cheltuit ei cu moara cu venitul Izvoranului, au mai lăsat vr-un an de zile ca să-ș mai întoarcă ceva de cheltuială*”⁹¹. În 22 decembrie 1763, pricina morii de la Boru încă era judecată de episcopul Cozma, pentru că schitul Miluiți nu o înapoiase Izvoranului⁹².

Prin anii 1767-1768, Tudor Săseanu a început construirea bisericii de zid la Bâscenii de Jos, unde își avea și reședința. În 1768, vechea bisericuță din lemn cu hramul „Sfinții Îngeri” (ctitorie a bunicului său, Radu II, din primul deceniu al secolului al XVIII-lea) a fost dezansamblată și mutată la schitul Miluiți. Această mutare a fost notată de Șerban Bâsceanu, fiul lui Tudor, pe un *Octoih* al bisericii din Bâscenii de Jos⁹³.

Schitul trebuie să-și fi încetat existența în preajma anului 1770, continuând să funcționeze doar ca biserică a satului. La 22 aprilie 1771, Gurie este numit de episcopul Cozma egumen la schitul Grăjdana care, fiind pustiu era pe cale de a fi desființat⁹⁴. În 1795, aici slujea nu un ieromonah, ci un preot de mir (martor la o vânzare a unei părți din

două cete de neam, conduse de Constantin Cordelea și Mircea Săseanu (*ibidem*, f. 232).

⁸⁹ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, pach. CCCIII/78.

⁹⁰ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, pach. LI/1.

⁹¹ Ionașcu, *M-rea Izvorani*, anexa 39, p. 86.

⁹² *Ibidem*, anexa 41, p. 86

⁹³ Iorga, *Trei bis. de sat*, p. 54-55.

⁹⁴ Ionașcu, *Schitul Grăjdana*, doc. 87, p. 54.

moșia Miluiți)⁹⁵. O mărturie din 15 iulie 1800 confirmă dispariția schitului: „Și eu, popa Stan, fiind în mir(enie) preot la acel schit Miluiți, îmi arăta popa Gurie unde au fost hotarul vechi”⁹⁶. Această biserică, despre care nu știm dacă a păstrat hramul ce-l avea la Bâscenii de Jos, a funcționat până în preajma anului 1838, când a fost înlocuită de o biserică de zid ctitorită de Constantin Drăgulinescu⁹⁷.

MUSCEL – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul necunoscut (sat Muscelul Cărămănesc, com. Colți, jud. Buzău).

Mănăstirea a fost înființată înainte de 1669, în aria actualului sat Muscelul Cărămănesc. Prima menționare documentară datează din 15 decembrie 1669, când printre martorii la o vânzare se află și „monahul Daniil egumen ot Mușcel” și alți monahi de acolo⁹⁸. Mănăstirea trebuie să fi fost ctitoria neamului lui Tănăsie, fiul lui Târcov din Sibiciul de Jos, așa cum rezultă dintr-un zapis din 15 aprilie 1684. La această dată, Tănăsie vinde lui Radu și fraților săi, Stanciul și Ion diaconul din Mușcel, părțile lui de moșie din Bâsca Rusilii, din Mușcel și din Pănătău împreună: „și cu partea din mănăstirea ot Mușcel, cu știrea fraților miei de moșie”. Printre martori se află mai mulți monahi de la mănăstirea Mușcel⁹⁹.

Dintr-un pomelnic, datat 1798, al actualei biserici din satul Mușcel se constată că la această dată mănăstirea nu mai exista. Este posibil ca biserica mănăstirii să fi devenit biserică de mir, împrejurul căreia s-a înfiripat satul de azi, numit pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, „Mușcelul Cărămăneștilor” sau „Mușcelul lui Cărămănesc”¹⁰⁰.

NEGOIȚĂ – schit dispărut, biserică dispărută, hramul necunoscut (sat Nenciulești, com. Merei, jud. Buzău)

Ruinele acestui schit, pe care tradiția locală îl atribuie unui Negoită, au fost semnalate pentru prima dată de Bazil Iorgulescu, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ele erau situate pe raza comunei Gura Sărății, cătunul Nenciulești (în prezent com. Merei, jud. Buzău), pe *valea lui Negoită* (în punctul *La Nucii lui Negoită*)¹⁰¹. Nicolae Stoicescu, în lipsa unor dovezi documentare, propunea identificarea „schitului lui Negoită” din tradiție cu schitul dispărut Sărata, ce funcționa în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, pomenit o singură dată, într-un document din 25 august 1765¹⁰².

⁹⁵ DGANB, *Doc. Ist.*, pach. CXLVIII/75.

⁹⁶ DGANB, Fond. *M-rea Mihai Vodă*, pach. XIII/13.

⁹⁷ Ionescu, *Bis. din Valea Sălciilor*, p. 101.

⁹⁸ Constantin împreună cu frații lui, cu Toader călugărul și cu Neagu și Stoica din Fâsâiți vând lui Stanciul și fratelui său Ion diaconul din Mușcel părțile lor de moșie din hotarul Fâsâiților, din Mușcel, din Bâsca Rusilii și din muntele Tega (Florescu, *Muscelul*, p. 360).

⁹⁹ *Ibidem*, p. 359.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 360.

¹⁰¹ Iorgulescu, *Dicționar al jud. Buzău*, p. 351, 441.

¹⁰² Pentru schitul Sărata se mai propunea însă și o altă localizare, pe Valea lui Seman, în vecinătatea localității Urlați, în trecut în jud. Saac, astăzi în jud. Prahova (cf. Stoicescu, *Bibliografia*, p. 612, nota 23 și p. 685). Localizarea schitului Sărata pe Valea lui Seman este menținută de Stoica, Stoicescu, *Așezăminte monahale*, p. 269.

Pornindu-se de la datele oferite de tradiție, cercetările de teren și un sondaj arheologic realizat în septembrie 2000¹⁰³ au confirmat localizarea schitului lui Negoită în aria satului Nenciulești, în vecinătatea localității numită în trecut Sărata, azi Sărata Monteoru (com. Merei), pe valea pârâului Sărata, pe dealul Mușcelul Sărății. Un document descoperit recent ne dă prima menționare a schitului la 4 noiembrie 1682, când în hotărnicia moșiei Mușcelul Sărății, partea lui Oprea Nenciulescu și a altor moșneni, se dă ca punct de reper „mănăstirea lui Negoită”¹⁰⁴.

Ctitorul schitului ar putea fi Negoită postelnic ot Sărata menționat documentar în prima jumătate a secolului al XVII-lea (între 1619-1630) sau Negoită paharnic Sărățeanu, fiul lui Stoichiță spătar și al Neacșei „Porumbița”, menționat documentar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea¹⁰⁵.

NIȘCOV (VLĂDICEL) – schit dispărut, biserică dispărută cu hramul „Sf. Arhangheli” (pe raza com. Vernești, jud. Buzău).

Schitul era situat pe Valea Nișcovului, pe moșia Nișcoveni. Unica sa menționare este din 26 octombrie 1700¹⁰⁶, când popa Stan din Nișcov îl închină mănăstirii Sinaia. A fost înființat probabil pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, posibilul ctitor fiind popa Stan.

PÂRSCOV – biserici dispărute, hramuri necunoscute (sat Pârscov, com. Pârscov, jud. Buzău).

În secolele XVI - XIX, pe teritoriul actualei comune Pârscov au fost menționate documentar mai multe schituri sau mănăstiri (mănăstirea lui Radu postelnicul, mănăstirea din Valea lui Purcal, schitul lui Cornilie, schitul Blestematele, schitul lui Lavrentie și metohul Episcopiei), care nu au fost însă localizate cu precizie pe teren.

În urma cercetărilor de teren am reușit să localizăm doar amplasamentele schitului Blestematele (în vatra satului Bădila), al mănăstirii din Valea lui Purcal (la sud – est de satul Lunca Frumoasă) și al metohului Episcopiei Buzău (foarte probabil fostul schit al lui Lavrentie), aflat în curtea Romsilva – Pârscov, la aproximativ 50 m nord-est de biserică cu hramul „Sf. Apostoli”, ctitorie a episcopului Chesarie, din anii 1843 - 1846¹⁰⁷. Dificultatea identificării acestor vestigii este mărită de faptul că localitatea Pârscov de astăzi înglobează de fapt două localități anterioare, respectiv Pârscovul de Sus, aflat la confluența râului Buzău cu apa Bălăneasa și Pârscovul de Jos, aflat în aval, începând de la intersecția șoselei Pârscov – Bozioru cu șoseaua Pârscov – Bădila, până la hotarul cu localitatea Robești. Fiecare a avut o biserică parohială proprie și o organizare diferită

¹⁰³ Emil Lupu, *Raport de cercetare arheologică în punctul „Schitul lui Negoită”, în Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2001. A XXXVI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice*, București, 2002, p. 280-281. Cercetarea arheologică s-a făcut la solicitarea unui comitet de inițiativă (coordonat de inginerul Eugen Ciobanu și preotul paroh Florin Bocșan), care dorește să reînființeze pe acest amplasament o biserică.

¹⁰⁴ Doc. din colecția Muzeului Județean Buzău, inv. 47378.

¹⁰⁵ Lecca, *Genealogia.*, p. 429-430.

¹⁰⁶ Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 443.

¹⁰⁷ Din eroare, la Sinigalia, *Repertoriul arhitecturii*, vol. I, p. 140, biserică este datată 1844, cu hramul „Sf. Gheorghe”.

a obștilor. Pentru că actuala împărțire „de Sus” și „de Jos” datează din epoca modernă, ea nu figurează în documentele medievale astfel încât localizarea bisericilor a iscat o permanentă confuzie în rândul cercetătorilor.

Prima atestare documentară a Pârscovului (de Sus, după părerea noastră) este din 13 aprilie 1515¹⁰⁸, când două cete de neam și de moșneni, își hotărânesc moșiile. Astfel, ceata de neam și de moșneni din care făceau parte Tatul vătaf, Voico și Mătea sunt stăpânitori pe hotarul **Pârscovului de Jos** - cuprins între Lunca Frumoasă (aflată în amonte, pe Pârâul Bălăneasa), pentru că în document este dat toponimul „Valea Purcarului”¹⁰⁹ și „mănăstirea lui Radu postelnic”. Acestea sunt hotarele de nord și sud ale moșiei, cel de vest fiind Pănătăul iar cel de est Târcovul.

Cealaltă ceată, a lui Dragomir, Banul, Manea și Țintea stăpânește: „*de la mănăstirea lui Radu postelnic în sus, până la hotarul lui Todosie și pe vale în sus și Valea Olmetului, până în hotarul Sibiceului*”¹¹⁰, după părerea noastră acesta putând fi o configurare a **Pârscovului de Sus**.

Din acest document reiese clar că între cele două moșii exista o mănăstire a lui Radu postelnic (personaj pe care nu l-am putut urmări în documentele de epocă), construită cel puțin la începutul secolului al XVI-lea. De asemenea, pe Valea Olmetului, va fi construit schitul lui Lavrentie, după mijlocul secolului al XVII-lea. Mănăstirea lui Radu postelnic ar putea fi identică cu mănăstirea din Valea Purcarului, pomenită prima dată la 6 septembrie 1534¹¹¹, pentru care, numai o parte din ceata stăpânitoare în Pârscov (de Sus, zicem noi), de data aceasta, alcătuită din Țigulea pârșălab, Dalica, Manea, Miclea, Oană și Ion), respectiv doar Țigulea pârșălab cu fiii săi primeau recunoașterea dreptului de stăpânire.

Existența unei biserici parohiale la Pârscov este certă în jurul anilor 1632-1633. În 1632 (după 1 septembrie – 1633, înainte de 31 august) este menționat la Pârscov (de Sus) un preot Mateiu, care lasă nepotului său Iane, prin diată, toată partea sa de moșie din moșul Daleca¹¹² (atestat documentar la 6 septembrie 1534), dar documentul este îndoielnic. Un alt preot – Lăudat - este atestat în 1633, când la 16 iunie¹¹³ este hirotonit la Pârscov (de Sus). Popa Lăudat va ctitori ulterior și un schit.

Așadar, în secolul al XVII-lea în satul Pârscov existau una sau două biserici și o mănăstire. La 6 septembrie 1672¹¹⁴, un Radu din Pârscov cumpără un loc de casă aflat „*la sfânta besearică*”, apoi în iulie 1674, ieromonahul Athanasie „ot Pârscov” (probabil de la schitul Sf. Atanasie al egumenului Lavrentie) construiește o altă biserică: „*rugat-am pre milostivul D(u)m(n)ezeu cu îndemnarea sfinției sale, rădicat-am această besearică și*

¹⁰⁸ DRH, B, vol. II, nr. 135.

¹⁰⁹ Care astăzi desemnează o mică văioagă din satul Lunca Frumoasă, pe care curge un izvor ce se varsă în apa Bălăneșei.

¹¹⁰ DRH, B, vol. II, nr. 135.

¹¹¹ *Idem*, vol. III, nr. 183, p. 301 – 302.

¹¹² *Idem*, vol. XXIII, doc. D, p. 663 – 664.

¹¹³ *Cat. doc. Ț. R.*, vol. IV, nr. 109, p. 62.

¹¹⁴ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms. 172, f. 18v.

m-am bucurat"¹¹⁵. În actul de întemeiere semnează ca martori doi preoți, doi diaconi și preotul Irimia din Pârscov, care scrie zapsul.

Ctitoria ieromonahului Atanasie¹¹⁶ este menționată și la 7 iulie 1698, în contextul unei vânzări făcută de Radu sin Toma, către popa Lupu, ginerele egumenului Lavrentie. Existența acestui popă Lupu, originar din Stâlp, dar prezent la Pârscov încă dinaintea de anul 1680, demonstrează că exista cel puțin o biserică de mir în sat, unde slujea probabil și un preot Irimia. În actualul stadiu al cercetării nu știm care era localizarea acestor biserici. Cercetările de teren nu au reperat urmele altor cimitire parohiale în afara celor existente, respectiv unul în Pârscovul de Sus, în jurul bisericii cu hramul „Sf. Apostoli” și apoi al bisericii „Sf. Paraschiva”, construită din lemn, în anul 1872, pe locul unei biserici anterioare (apoi arsă în totalitate în anii '80 ai secolului XX, acum fiind reconstruită din zid).

Probabil, mănăstirea „Sf. Atanasie” (sau schitul lui Lavrentie) este cea mănăstire situată în Pârscovul de Sus, menționată la 5 iunie 1813 (cu o catagrafie a țiganilor aflați la acel metoh)¹¹⁷ și apoi în 1818, ca metoh al Episcopiei Buzăului (având o modestă biserică de lemn)¹¹⁸. În anul 1836, episcopul Chesarie hotărăște desființarea acestui schit, precum și a celui de la Blestematele¹¹⁹. Pe acel loc episcopul Chesarie construiește în anii 1843-1846 o biserică nouă, cu hramul „Sf. Apostoli”, actuala biserică parohială a satului.

În apropierea acestei biserici, pe terenul ocolului silvic Pârscov, se păstrează ruinele unei construcții de plan patrulater, cu dimensiunile de aproximativ 20 x 10 metri, realizată din bolvani de râu în casete de cărămizi de epocă. Se păstrează urmele nașterilor de bolți, clădirea părând să fi avut un parter și etaj; credem că ea a aparținut anexelor fostului Schit al lui Lavrentie (mănăstirea Sf. Atanasie), fiind probabil abandonată odată cu desființarea acestuia, la începutul secolului al XIX-lea.

PINU¹²⁰ - mănăstire dispărută, biserică dispărută cu hramul „Nașterea Născătoarei de Dumnezeu”, (sat Pinu, com. Brăești, jud. Buzău).

Mănăstirea a fost situată pe una dintre pantele line ale dealului Brăeștilor, lângă un diapir de sare, la aproximativ 2 km de satul actual Pinu¹²¹. Prima menționare documentară a mănăstirii datează din 29 august 1582, când în hrisovul acordat lui Badea comis de Mihnea al II-lea Turcitul se afirmă că moșul lui Badea: „*au dat cu a lui gură sfintei mănăstiri ce se chiamă Pinu și au închinat încă din zilele răposatului Radului vodă*” o ocină în Pâcleni¹²². În lipsa altor informații, este imposibil să identificăm pe acest Radu vodă. El poate fi oricare dintre domnii omonimi care au domnit între sfârșitul secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea (Radu cel Mare, Radu de la Afumați, Radu

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 26.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 50v.

¹¹⁷ DGANB, Fond *Ep. Bz.*, CXXVIII/104.

¹¹⁸ Fotino, *Istoria Daciei*, tomul III, p. 151.

¹¹⁹ Furtună, *Chesarie episcopul*, p. 18; Sinigalia, *Repertoriul arhitecturii*, vol. I, p. 140.

¹²⁰ Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 482.

¹²¹ Localizarea acesteia am realizat-o în cursul unei periegeze din vara anului 1990.

¹²² *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 75, nr. 78.

Paisie). Identificarea cu Radu Paisie (1534-1545), propusă de unii autori, rămâne doar o simplă ipoteză. Ceea ce știm cu siguranță este că mănăstirea exista anterior anului 1582.

Moștenitorii mănăstirii, Negoită și Mihai postelnici din Sărata afirmă în 1630 că mănăstirea ar fi fost ctitorită de strămoșul lor Stanciu vistier, care a și înzestrat-o cu mai multe ocini și cu satul Brăești¹²³. Potrivit unui profesor localnic din perioada interbelică, care citează niște documente ale familiei Sărățeanu, dispărute astăzi, Stanciu vistier din Sărata a avut un singur copil – o fiică căsătorită cu Dumitru postelnic din Cepturoaia. Ei ar fi începătorii neamului Sărățenilor, care apar în documente cu acest nume de la sfârșitul secolului al XVII-lea¹²⁴. Cercetând documentele publicate până în prezent, în secolul al XVI-lea nu apare ca proprietar la Sărata nici un Stanciu vistier.

Așa cum am arătat, în primul sfert al secolului al XVII-lea, în calitate de ctitori apar Negoită și Mihai postelnici din Sărata¹²⁵. Pe la mijlocul secolului, mănăstirea era în grija fiului lui Negoită, Dragomir iuzbaș din Sărata iar ctitor al doilea apare Mihalcea vornic al doilea din Pătârlage (tatăl lui Radu Mihalcea din Căndești, mare dregător în Sfatul lui Matei Basarab). Poate inițiativa lui Matei Basarab de a construi la Pinu o biserică de zid („că era mănăstirea de lemn și stricată”) în anii 1647-1648 (7156), este determinată și de sfetnicul său de încredere, Radu Mihalcea¹²⁶. Sfințirea bisericii s-a făcut la 8 septembrie 1648, prilejuind și o soluționare a conflictului dintre mănăstirea Pinu și mănăstirea Găvanele, pentru stăpânirea Poienii Manciuului, în favoarea Pinului. „Iar când au fost la târnosania sfintei mănăstiri, care au făcut măria sa domnu nostru Io Matei Basarab v(oie) v(o)d, venit-au popa Vlaicul de la sfânta Mitropolie, trimis de măria sa domnu nostru și popa Mihai de la Episcopie ot Buz(ău) și Radul căp(i)t(an) de Buzău (ispravnic la construirea bisericii, n.n.) și Popescu iuzbaș. Deci s-au sculat Calivit călugărul cel bătrân de la Pin de au mărturisit cu sufletul lui înaintea noastră cum acea poiană nu iaste a Găvanelor ci iaste a mănăstirii Pinului (...) și au mărturisit și alți schiteani bătrâni, care s-au tâmplat acolo la târnosanie”¹²⁷. Din document rezultă că interesele mănăstirii Pinu erau reprezentate de egumen, împreună cu „Dragomir iuzbașa ctitorul”. Devenită domnească, mănăstirea a fost închinată de Matei Basarab, Episcopiei Buzăului¹²⁸.

¹²³ Așa cum rezultă din hrisovul emis de Radu Leon la 10 <noiembrie-decembrie> 1630, prin care se întărește moșnenilor Brăești satul Brăești, în urma judecății cu Negoită și Mihai postelnici din Sărata. Aceștia arătau că satul fusese închinat mănăstirii Pinu de: „de strămoșul lor, Stanciu vistier, ctitorul mănăstirii Pinu” (DRH, B, vol. XXIII, p. 290, nr. 174).

¹²⁴ Neamu, *M-rea Pinul – Mare*, p. 14. Afirmațiile autorului se întemeiază pe studierea documentelor familiei Sărățeanu și pe declarațiilor verbale ale lui Constantin Sărățeanu.

¹²⁵ La 18 iunie 1625 sunt numiți: „ctitorii de în Sărata, Negoită postelnic și Mihai postelnic” (DIR B, veacul XVII, vol. IV, p. 530, nr. 549), iar la 29 iunie 1625: „ctitorii sfintei mănăstiri, însă anume Negoită postelnic și Mihai postelnic din Sărata” (ibidem, p. 534, nr. 553).

¹²⁶ Pisania are următorul conținut: „Această sfântă bisearică ci se che(a)m(ă) Pinu, carele iaste hramul al sf(ă)nteii naștere a preacuratei Maicăi a Domnului Nostru I(isu)s H(risto)s purure fetia Maria ziditu-o-amu de în temelie eu robul lu Du(m)nezeu Io Mateiu Băsarab voveod împreun(ă) cu Doamnă me lina că era bătr(ă)nă de lemn și stricată, vă l(ea)t 7156. Isprav(nic) Radu cap(itan) ot Buz(ău)” (apud *Inscripțiile medievale*, vol. I, p. 481); v. și comentariul Terezei Sinigalia asupra pisaniei (*Trei pisanii din epoca lui Matei Basarab*, în RMMMIA, 1974, nr. 2, p. 73-75).

¹²⁷ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 172, f. 338.

¹²⁸ Așa cum rezultă din actul de întărire a metohurilor Episcopiei Buzăului, din 20 iunie 1742, al lui Mihai

La 26 aprilie 1652 Matei Basarab întărește mănăstirii jumătate din muntele Penteleu, în urma judecății dintre egumenul Pinului împreună cu ctitorii: Dragomir iuzbașa și Mihai postelnic din Sărata cu Radu mare comis (Mihalcea) și frații lui. Boierii Sărățeni pretindeau că muntele este în întregime al mănăstirii dar frații Căndești au înfățișat la judecată „cărți bătrâne” ale lui Basarab voievod, în care scria că muntele este al lor; în final, părțile s-au înțeles să țină muntele „frățește”, pe din două și să-și împartă venitul; pentru întărirea frăției, boierii Căndeștii au iertat pe rumânii mănăstirii din satul Brăești de o datorie de 150 ughi, luați de la tatăl lor, Mihalcea vornic din Pătârlage, în zilele lui Leon vodă¹²⁹.

Documentul este deosebit de important pentru a clarifica o problemă destul de confuză din istoria acestei mănăstiri. Deși în 1648, Matei Basarab ridicase aici o biserică de zid iar mănăstirea devenise domnească, la procesul din 1652 interesele mănăstirii sunt reprezentate de tot vechii ctitori, ceea ce dovedește faptul că ei nu și-au pierdut drepturile asupra acesteia. Ne întrebăm totuși de ce în cartea de judecată nu se pomeneste deloc faptul că mănăstirea este ctitoria domnului. Este posibil ca biserica nouă să nu fi suprapus vechea biserică de lemn, iar distanța dintre cele două să fi fost destul de mare, încât cu vremea ele să fie considerate două mănăstiri (schituri) diferite. Asta e posibilă explicație a faptului că în hrisovul de înnoire a scuturilor schiturilor din județul Buzău, emis de Ștefan Cantacuzino la 18 iunie 1714, apar două schituri cu numele Pinu: Pinu Mare, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului” și Pinu Mic, cu hramul „Sf. Nicolae”¹³⁰. Fără îndoială, Pinu Mare era ctitoria domnească, iar Pinu Mic un schit modest, folosit de călugării care practicau sihăstria, atestați în zonă și de alte surse. Un document din 24 ianuarie 1694 arată că la Pinu era: „o mănăstire de piatră, mamă a tuturor schițișoarelor de acolo”¹³¹. Deși nu avem deocamdată confirmări documentare explicite, credem că ctitoria Sărățenilor și-a continuat existența modestă până în secolul al XVIII-lea, ea fiind schitul care apare în 1714 cu denumirea de Pinu Mic.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, Constantin Brâncoveanu scoate Pinu din rândul mănăstirilor domnești, încredințând-o rudei sale¹³² Mihalcea Căndescu, mare stolnic (ctitorul mănăstirii Berca). Tatăl lui Mihalcea, Moise, era fiul lui Mihalcea vornic din Pătârlage, cel care, după cum am văzut, apare ctitor al doilea la Pinu, la mijlocul secolului. Domnul arată că a dat mănăstirea: „boiearului domnii meali Mihalcea vel stolnic, însă să s(e) cheame ctitor (...)”¹³³. În anul 1737, vechea dispută asupra stăpânirii muntelui Penteleu, soluționată în 1652 prin înțelegerea părților, se reia. Călugării de la Pinu dau jalbă Diavanului împotriva fiului lui Mihalcea mare stolnic, Șerban Căndescu mare serdar arătând că Penteleul: „care au fost de moștenire al schitului și l-au stăpânit schitul pân la o vreme iar de la o vreme încoace, întâmplîndu-să de au căzut cărțile schitului în mâna lui Șerban Când(escul), au împresurat acel munte și l-au luat întru stăpânirea lui fără de nici

Racoviță (*ibidem*, ms. 171, f. 279^v (cf. Bulat, *Episcopul Metodie*, p. 495).

¹²⁹ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. VII, nr. 657, p. 228.

¹³⁰ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms. 171, f. 275^v.

¹³¹ Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 521, n. 52.

¹³² Mihalcea era căsătorit cu vara domnului – Alexandrina - fiica unchiului său, Drăghici Cantacuzino.

¹³³ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, pach. XCII bis/10, ciornă nesemnată.

*o judecată*¹³⁴. Cum Șerban nu a putut să demonstreze cu „scrisori” că are vreun drept asupra muntelui, la 25 aprilie 1737, domnul Constantin Mavrocordat întărește Penteleul schitului Pinu.

Nici biserica de zid, nici cea de lemn nu au supraviețuit timpului. În catagrafia din anul 1833, nici unul dintre schiturile Pinu nu mai apar, semn că viața monahală de acolo încetase. Un document din 1864 vorbește de dărâmarea bisericii de bârne de la Pinu (Pinul Mic)¹³⁵. În chestionarul lui Odobescu din 1874, se arată că din mănăstirea Pinu vechi (Pinu Mare) se mai păstra „*un părete dinspre miazăzi*” iar pisania fusese luată la Episcopie¹³⁶. Pisania bisericii lui Matei Basarab se află astăzi la Muzeul Național de Istorie a României (în Lapidarium).

Din întreg ansamblul s-au recuperat în perioada interbelică doar două lespezi funerare și pisania, duse de Constantin Sărățeanu (care se pretindea urmașul ctitorilor) la Muzeul de Antichități din București (a căror urmă s-a pierdut), un ancadrament de piatră sculptată de la o fereastră și o masă de altar din piatră, păstrate în curtea actualei biserici din satul Brăești.

PORFIRUL – schit dispărut, biserică dispărută, hramul necunoscut (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău).

Din ansamblul fostului schit se mai păstrează doar o peșteră naturală, situată pe versantul sudic al unei ramificații stâncoase din culmea Crucea Spătarului, care prezintă urmele unor amenajări pentru locuire, din două epoci distincte¹³⁷. Pe baza desenelor incizate pe pereții peșterii (reprezentând săbii de tip „*akinakes*”), s-a stabilit că prima etapă de locuire se datează în Halstatt-ul târziu (secolele VI-IV a. Chr.), iar cea de-a doua în evul mediu (pe baza numeroaselor sgrafitări cu caracter creștin, ani și nume de persoane, mireni și laici din secolele XVII și XVIII)¹³⁸. În interiorul peșterii a fost efectuat și un sondaj arheologic, fiind relevată prezența a două niveluri de locuire, fără a se face o datare a acestora¹³⁹. Peștera prezintă nișe, aparținând unor amenajări exterioare și interioare din lemn din epoca medievală și modernă.

În absența unor elemente de datare arheologică sau arhitectonică, singura posibilitate de determinare a perioadei de funcționare a schitului o oferă documentele scrise. Schitul Porfirie este menționat prima dată la 15 august 1638, când printre martorii la un schimb de moșii între mănăstirea Alunișul și marele comis Radu Mihalcea Cândescu apare și călugărul Calivit „*ot Porfirie*”¹⁴⁰.

Legătura între schitul Porfirie și peștera naturală Fundul Peșterii s-a făcut pe

¹³⁴ *Ibidem*, ms. 172, f. 339^v. V. anexa 18.

¹³⁵ Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 521, n. 53.

¹³⁶ Idem, *Monumentele Țării Românești și Moldovei acum un secol*, în MO, 1969, nr. 11-12, p. 923.

¹³⁷ *Vestiigiile rupestre*, p. 57-59.

¹³⁸ „*Sava ot Govora*”, „*Dorotei ot Pin*”, „*Balea logofăt*”, „*Scris diacon Șerbu*”, „*scris Vasile*”, „*Constantin grămăticu*”, „*monah Filotie ot Pin*”, „*Iosif*”, „*Mardarie*”, „*Daniil*”, și anii 7242 (1733-1734), 7275 (1766-1767), 7191 (1682-1682), 1767 (*ibidem*, p. 58).

¹³⁹ *Ibidem*, p. 20-21.

¹⁴⁰ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. IV, p. 567, nr. 1283.

baza toponimului Porfirie ce apare într-un document din 23 aprilie 1639, prin care se stabileau hotarele locului din jurul schitului Sfântul Gheorghe¹⁴¹. Tot din acest document rezultă că moșia schitului Sfântul Gheorghe era în hotar cu cea a schitului Porfirie.

Schitul a primit scutiri de dijmă și de dări de la Gheorghe Duca la 12 ianuarie 1679 (fiind enumerat alături de celelalte schituri rupestre din zonă: Fundătura, Bogoslovul și Agatonul)¹⁴². Scutirile au fost reinnoite în anii 1714, 1720, 1731, 1733.

Ultima menționare documentară a schitului datează din 1733 dar, dacă luăm în considerare inscripțiile din peșteră, acesta a continuat să mai funcționeze până către sfârșitul secolului al XVIII-lea.

POTECA – schit dispărut, biserică dispărută, hram „Sf. Paraschiva” (pe raza com. Vintilă Vodă, jud. Buzău).

Schitul a fost înființat în 1682 de un Damaschin Poteca și soția sa, Stana fiind situat la poalele pădurii Poteca, pe Valea Slănicului. La 10 martie 1682, Damaschin cumpără de la Voica din Șchei o ocină, pe care o dăruiește schitului la 22 decembrie 1682. Damaschin se călugărește la schit, căruia îi și alege părțile de moșie la 24 septembrie 1696, fiind evident egumen al acestuia¹⁴³. Se mai păstrează o cruce de piatră, de hotar, ridicată de Damaschin în anul 1699 – 1700, care delimita ocina schitului de cea a moșnenilor din Coca¹⁴⁴. Hramul schitului l-am aflat tot dintr-un document inedit, de întărire a unei moșii de la Schei¹⁴⁵. La 7 aprilie 1717, ieromonahul Ștefan, fiul lui Damaschin, îl închină Episcopiei Buzăului, cu toate moșiile, viile și moara, socotind că el nu-l va putea întreține.¹⁴⁶

Conform pisaniei bisericii din satul Podul Momcii, bisericuța schitului a fost mutată în 1755 în satul Podul Momcii. Prin urmare, acesta ar fi anul în care schitul a încetat definitiv să funcționeze. Biserica aceasta a fost înlocuită în anul 1814 cu o alta¹⁴⁷.

PREAJMA – schit dispărut, biserică dispărută, hram necunoscut (fost pe raza satului Cislău, jud. Buzău) (pl. 2).

Acest schit, care a avut o viață efemeră, se afla în moșia Cislău. Ctitorii săi au fost popa Băra și fiul lui, Iosif. Prima și singura menționare documentară apare în actul de închinare dat Episcopiei Buzăului de Neagoie diaconul, fiul lui Ion Bărăscul, la 22 august 1712, în care acesta spune că: „*am închinat sfintei Episcopii schitul nostru de la Preajma în moșia Cislăului, care schit iaste făcut din temelie de moșul meu popa Băra și de Iosif, fiu-său unde le să odihneasca și oasele lor și ale altor oameni ai noștri. Însă besearica și*

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 628, nr. 1448.

¹⁴² DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms. 171, f. 275^r. (cf. Bulat, *Titularii Ep. Bz din sec. XVII-XVIII*, p. 831).

¹⁴³ DGANB, Fond *Ep. Bz.*, ms. 172, f. 198 r.

¹⁴⁴ „*Din cruce /în sus până / în hotarul / Cocarilo / ru acisță / ocină este / a sf(ă)ntului / schit ot Po / tecă a lia / cuv(ioșilor) boe / ri din sc / aunul mări(i) / sal(e) lu(i) vodă*” (apud Tudor, *Cruci vechi*.p. 120 – 121).

¹⁴⁵ DGANB, Fond *Ep. Bz.*, ms. 172, f. 195 r-v – 196 r.

¹⁴⁶ DGANB, Fond *Ep. Bz.*, ms. 172, f. 199 r-v – 200 r; Bulat, *Titularii Ep. Bz. în sec. XVIII - II*, p. 85, îl consideră din 6 aprilie 1717.

¹⁴⁷ Tudor, *Bis. pe Valea Slănicului V*, p. 324-325.

cu pomeatul și cu partea mea de moșie, câta mi să va aleage, din partea moșu-mieu lui Dragomir Sterpul. Pentru că moșia schitului au căzut în hotarul sfintei Episcopii cându s-au hotărât. Iar besearica și pomii, fiindu ai noștri i-am închinat ca să fie de acum înainte metoh sfintei Episcopii (...)”¹⁴⁸.

Prin urmare, din acest unic document cunoscut despre fostul schit Preajma, aflăm că acesta era în hotarul moșiei Cislău a Episcopiei Buzăului, constituită prin donațiile boierilor din ceata de neam a lui Vlaicu clucer. De fapt, dania fusese făcută inițial mănăstirii lor Aninoasa, dar cum aceasta devenise în 1694 metoh al Episcopiei, moșia era acum episcopală. După numele ctitorului inițial „*popa Bără*” și a ctitorului închinător, Neagoe Bărăscu, deducem că acest schit era situat pe raza sau în vatra actualului sat Bărăști, din comuna Cislău. Satul Bărăști este atestat documentar abia din secolul al XIX-lea, dar Bără apare menționat la 13 ianuarie 1650, printre martorii la vânzarea unei moșii la Tega, ca preot la Cislău¹⁴⁹. Din documentul de închinare, constatăm că schitul nu avea decât o biserică și o livadă (pomet), lipsind construcțiile anexe (chilii, grajduri).

Înființarea schitului poate fi plasată la mijlocul secolului al XVII-lea. El se afla, cu siguranță, pe raza satului actual Bărăști. Acest sat are acum o biserică parohială, din zid, construită între anii 1874-1886, care este foarte posibil să fi succedat biserica fostului schit.

SĂPĂUCA (SĂPOCA) – schit dispărut, biserică, hramul „Intrarea în biserică a Maicii Domnului” (satul Săpoca, com. Săpoca, jud. Buzău).

O biserică în satul Săpoca este menționată indirect într-un document din 17 aprilie 1628, prin care mănăstirea Izvorani face un schimb cu popa Neagu din Băbeni. Popa Neagu primește la Săpăuca o ocină cu vie și cu biserica, dându-i mănăstirii Izvorani o ocină la Băbeni și o roată de moară „*în gârla Cândeștilor*”¹⁵⁰. Probabil că această biserică era tot o ctitorie a episcopului Luca, metoh al mănăstirii Izvoranu.

Schitul Săpăuca sau Săpoca, diferit de biserica atestată indirect în 1628, a fost ctitorit probabil în prima jumătate a secolului al XVII-lea, de către Rafail călugărul, după cum rezultă dintr-un document din 15 februarie 1687¹⁵¹. Schitul este menționat pentru prima oară la 16 octombrie 1685, dată la care biserica era deja ruinată. În document se arată că monahul Varlaam, care moștenise de la unchiul său, Rafail călugărul niște vie la Săpoca, trebuia să ridice la schit o biserică, pe locul unde a fost cea dintâi¹⁵². La 2 septembrie 1702, schitul era deja metoh al mănăstirii Berca din apropiere, fără a se preciza cine făcuse închinarea¹⁵³.

TIHULEȘTI – schit desființat, biserică dispărută, hramul „Sf. Treime” (sat Mărculești, com. Cozieni, jud. Buzău, în fostul sat Tihulești).

¹⁴⁸ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 173, f. 37^v-38^r.

¹⁴⁹ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. VII, p. 24, nr. 21.

¹⁵⁰ Ionașcu, *M-rea Izvorani*, anexa 14, p. 70.

¹⁵¹ DGANB, Fond. Ep. Bz., pach. XV/3.

¹⁵² *Ibidem*, pach. XV/12.

¹⁵³ *Ibidem*, pach. XV/24.

Existența unei biserici de lemn în satul Tihulești este atesată de un document cu datare aproximată între 15 iulie –31 august 1631, când Leon voievod întărește mănăstirii „Cozianii de la Schit” o ocină în satul *Tifulești* (Tihulești) împreună cu „(...)o biserică în sat la *Tifulești*, însă numai lemnul care este pe locul mănăstirii, pentru că a închinat (această biserică Silvestru monahul cu fiul său Mircea să fie)...mai sus zisă dinaintea părintelui episcop Efrem din Buzău, în zilele lui Alexandru voievod, fiul lui Iliș, pentru sufletele lor”¹⁵⁴. Ctitorul acestei biserici este, fără îndoială, Silvestru monahul și fiul său, Mircea, cei care o închinaseră mănăstirii Cozieni în timpul domniei lui Alexandru Iliș (1616-1618; 1627-1629).

În același document se spune că, mai târziu, un alt fiu al lui Silvestru monah, Țigulea postelnicul „*n-a vrut să lase închinarea*” făcută de tatăl și de fratele său, Mircea și a vândut mănăstirii jumătate de biserică, cealaltă parte lăsând-o închinată. Rezultă că, în calitate de moștenitor al ctitorului, Țigulea postelnic avea drept asupra unei jumătăți din biserică, cealaltă revenind fratelui său. Cum Mircea făcuse deja închinarea, Țigulea a primit de la mănăstire răscumpărarea părții ce i se cuvenea. Documentul din 1631 surprinde, de fapt, momentul în care biserica fusese demontată, mănăstirii întărindu-i-se stăpânirea asupra lemnului rezultat și asupra locului pe care fusese ridicată.

În hotarul moșiei Tihulești, probabil în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, s-a întemeiat un schit¹⁵⁵. Ctitorii acestui schit denumit, după moșie, Tihulești sunt Lefter Vernescu (Cârlova) și Mihăilă vătaf, fiul lui Mihalcea Odobianul sau părinții acestora. La 5 iunie 1741, cei doi îl închină Episcopiei Buzăului. În condiții necunoscute, vechea mănăstire Cozieni, numită acum schit, devenise metoh al schitului Tihulești. Ctitorii Tihuleștilor căpătaseră implicit dreptul de a dispune de Cozieni, așadar ei îl închină odată cu Tihuleștii, Episcopiei Buzăului: „*Am închinat sfinției sale schitul nostru ce se chiamă Tihulești împreună cu Schitul Cozianii, care iaste metoh Tihuleștilor și împreună și cu toată moșioara ce are schitul acesta (...)*”¹⁵⁶.

Treptat, schiturile Coziani și Tihulești sunt pomenite împreună, dând impresia că este vorba de un singur schit. Chiar în anul 1742, în hrisovul de întărire a metohurilor Episcopiei Buzăului, emis de Mihai Racoviță pentru episcopul Metodie, schiturile se confundă: „*Și schitul Tihuleștii ce să numește și Coziianii, care l-au închinat la sfânta Episcopie Lefter Vernescul împreună cu Mihalcea văt., precum arată cartea lor de închinăciune*”¹⁵⁷. Totuși, putem afirma că cele două schituri au continuat să existe ca entități distincte și după această dată. În 1792, unul din ctitori, împreună cu soția sa Voica dăruiesc „*bisericii noastre ce se cheamă Tihuleștii, cu hramul Sf. Troiță*” un Triod (Râmnic, 1761). În același an, Climent ieromonah donează bisericii schitului Cozieni un *Antologhion* (București, 1786)¹⁵⁸. După această dată, schiturile nu mai sunt amintite.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, Tihuleștii și Mărculeștii erau două cătune ale

¹⁵⁴ DRH, B, vol. XXIII, p. 411, nr. 257.

¹⁵⁵ Mândricel, *M-rea Motnău*, p. 192.

¹⁵⁶ Apud Bulat, *Episcopul Metodie*, p. 495.

¹⁵⁷ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 171, f. 279^v.

¹⁵⁸ Mândricel, *M-rea Motnău*, p. 195-196.

comunei Bălănești, mai târziu Tihuleștii fiind înglobați în satul Mărculești¹⁵⁹. Actuala biserică a satului Mărculești, este construită din zid între anii 1834-1835¹⁶⁰.

TRESTIENI-GÂRBOVI - schit dispărut, biserică dispărută, hramul „Sf. Nicolae” (probabil în satul Trăisteni, com. Tâamboiești, jud. Vrancea, fost în jud. Rm. Sărat)

Schitul a fost construit pe moșia Tâamboiești, iar numele său derivă de la „funiile” în care aceasta era împărțită (care inițial reprezentau trei cete de neam): Trăisteni (Trestieni), Gârbovi și Tâamboești¹⁶¹. El este ctitoria căpitanului Zăgan Gârboveanu „ot Homești” și a familiei sale, înființat probabil cu puțină vreme înainte de prima sa menționare documentară¹⁶². Este vorba de un zapis din 17 februarie 1685, prin care un moșnean dăruiește partea sa de ocină din Trestieni egumenului schitului, Elizei¹⁶². În 1687, alți moșneni dau partea lor de ocină din același loc „la mănăstirea căpitanului Zăgan”¹⁶³. La 5 august 1695, însuși Zăgan căpitanul închină schitul cu toată averea sa, mănăstirii „Adormirea Maicii Domnului” din Rm. Sărat, „ca să mă numesc și eu ctitor”¹⁶⁴.

Biserica era din lemn, așa cum rezultă din diata lui Radu căpitanul „sin Șerban Gârboveanul”, fratele căpitanului Zăgan, din 14 februarie 1714. Acesta lasă schitului partea sa de ocină din Gârbovi, cerând totodată rudelor sale ca din banii rămași să facă o biserică de piatră, în locul celei vechi de lemn. După decesul căpitanului Radu, cumnatul său, Dediu Dedulescu recunoaște, într-o scrisoare din 1714 adresată egumenului mănăstirii din Rm. Sărat, că familia nu a îndeplinit încă dorința acestuia de a reface biserica schitului¹⁶⁵. În 9 mai 1714, popa Cârstea de la schit îl înștiințează pe egumenul din Rm. Sărat că a primit 300 de taleri rămași de la cumnatul său, Radu căpitanul „să facă biserică de piatră în Gârbovi, unde este socrul nostru Șarban pârcaľabul și cumnatul meu, Radul căpitanul îngropați”¹⁶⁶. Așadar, Radu căpitanul poate fi considerat, alături de fratele său Zăgan căpitanul Gârboveanul, ctitor al schitului Trestieni. Cu banii lăsați de Radu prin diată, după moartea acestuia se ridică o nouă biserică, în anii 1714-1715.

Spre mijlocul secolului al XVIII-lea, schitul Trestieni ajunsese vestit în zonă pentru austeritatea și rigoarea vieții monahale, fiind populat de călugări români și ruși, mulți dintre ei practicând sihăstria. Informații despre traiul monahilor se găsesc în notele autobiografice ale lui Paisie Velicovschi, care prin anii 1742-1743, abia sosit din Ucraina, după ce trecuse pe la schitul Dălhăuți, poposește o vreme la Trestieni. „Aicea Platon (Paisie n.n.) pentru prima oară auzi pravila și rugăciunile după rânduiala Sf. Munte Atos, săvârșită cu mare evlavie și cu frica lu Dumnezeu. În schit erau până la douăzeci de monahi, care duceau viață de obște și vreo cinsprezece pusnici, cari trăiau prin apropierea schitului, procurându-și hrana și îmbrăcămintea, muncind cu mâinile lor. Aicea Platon deasemenea

¹⁵⁹ Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 314, 491.

¹⁶⁰ Constantinescu, *Bis. și m-ri din jud. Bz. - II*, p. 374-375.

¹⁶¹ Constantinescu, *Bis. m-rii Rm. Sărat*, p. 47.

¹⁶² Constantinescu, *Bis. m-rii Rm. Sărat*, p. 50; Gabor, *Ctitoriile dregătorilor*, p. 79.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 50.

¹⁶⁴ Bulat, *O ctitorie*, p. 1047.

¹⁶⁵ Constantinescu, *Bis. m-rii Rm. Sărat*, p. 51; Gabor, *Ctitoriile dregătorilor*, p. 79.

¹⁶⁶ Bulat, *O ctitorie*, p. 1047.

întâlni mulți asceți însemnați”¹⁶⁷. Aflăm tot din relatarea lui Paisie Velicicovschi, că schitul avea hramul „Sf. Nicolae” și se afla sub îndrumarea duhovnicească a starețului Vasilie de la Poiana Mărului¹⁶⁸.

Ultima știre documentară despre schitul Trestieni datează din 8 august 1823, când egumenul mănăstirii din Rm. Sărat, se plânge Marii Logofeții că proprietarii din zonă, Asanache Robescu și Zamfirache Sihleanu, au încălcat moșiile schitului¹⁶⁹.

ULMEASA - schit dispărut, biserică dispărută, hramul „Intrarea în biserică a Maicii Domnului” (satul Mierea, com. Vernești, jud. Buzău).

Situat pe valea Ulmesii, schitul a fost întemeiat de Mihai logofăt din Vernești împreună cu soția sa, Maria la mijlocul secolului al XVII-lea, înainte de 1667, când este menționat pentru prima dată¹⁷⁰. Într-un zapis din 5 martie 1689, moșnenii din Cârломănești relatează pe larg istoria înființării schitului, arătând că Mihai, „ (...) dumnealui ne-au pohtit și cu rugăciune ca să-și facă un schitișor pe Valea Ulmêsii pe locul Cârломăneștilor. Deci noi i-am dat voie să-și facă schit unde iar plăcea pă acel pământ, cu voia noastră a tuturor moșnênilor și cu mare blestem cine va întoarce și ca să avem și noi pomeană. Deci dumnealui s-au apucat de au tăiat pădure mereae pe Valea Ulmêsii și au curățit și noi încă i-am ajutat când ne-au pohtit. Și pân pădure s-au aflat și meri de ai noștrii moșnênilor, care cu toții i-am dăruit dumnealui să-i fie la schit. Și i-au curățit dumnealui și pentrânșii au și altuit. Și și-au făcut schitul acolea pă Valea Ulmêsii, unde iaste hramul Văvădeniia, ca să fie dumnealui pomeană. Și să cure din schit în jos pă vale cât ar putea de mult iar despre noi moșnênii să n-aibă acel schit nici o gâlceavă. (...)”¹⁷¹. Așa cum rezultă din document, logofătul Mihai a ridicat schitul pe partea moșnenilor Cârломănești, cu acordul acestora. Donând din moșia lor schitului, moșnenii sunt de fapt părtași la actul de ctitorire, fapt pe care boierii Vernești l-au trecut ulterior sub tăcere.

La 1 octombrie 1704, rămași fără urmași, ctitorii închină schitul mănăstirii Sosino din Ianina: „(...) pentru că având un schiticele și văzând că nu să alege nimic de atâta vreme făcut, ori pe cine am pus egumen tot au răsipit și n-au mai noit nici de un dram și văzând noi că va să rămâie pomeana jos am închinat-o cu toată inima noastră sfintei mănăstiri Sosino de la Ianina și sfinției sale părintelui Hristofor de acolo. Însă schitul anume Ulmeasa pre apa Mierăi și lângă apa Nișcovului ot sud Buz(ău), hramul sfinției sale Văvădenia B(ogoro)d(i)ții și al sfinției sale mănăstirii Sosino, iar hramul iaste Bl(a)goveșteniile ca să fie neamului nostru pomană și părinților noștri și fraților noștri și noi cești mai păcătoși și greșiți de pomeană să ne pomenească la Sfântul Jărtvelnic și să o zestrăm cu ce va fi mila lui D(u)mnezeu (...)”¹⁷². Actul este semnat de Mihai logofăt și jupâneasa Maria dar și de frații lui Mihai. La 11 octombrie 1704, ctitorii întocmesc pentru părintele Hristodor o listă a

¹⁶⁷ Serghie Cetfericov, Paisie. Starețul Mănăstirii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra bisericii ortodoxe, ediția a III-a, București, Editura Nemira, 2002, p. 87.

¹⁶⁸ Ibidem, p. 91.

¹⁶⁹ Gabor, Ctitoriile dregătorilor, p. 81.

¹⁷⁰ Stoicescu, Bibliografia, vol. II, p. 688, n. 5

¹⁷¹ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 172, f. 334^v.

¹⁷² Ibidem, f. 333^{r-v}.

bunurilor cu care înzestraseră schitul Ulmeasa. Din document rezultă că frații lui Mihai, Lupu și Mihalcea au dăruit și ei „*sfintei mănăstiri*” părțile lor din moara din josul podului Mierăii, iar Mihalcea a dat în plus doi cai și 15 stupi. Ca martor apare Mihai din Pătărlage, fratele Mariei¹⁷³. Închinarea către mănăstirea Sosino a fost întărită la 27 noiembrie 1704 de Constantin Brâncoveanu¹⁷⁴.

După moartea lui Mihai logofăt, Maria anulează închinarea către mănăstirea Sosino și închină schitul Episcopiei Buzăului la 20 noiembrie 1719, motivând că „*așa a fost voia*” soțului ei¹⁷⁵. Înainte de această dată, Mihai și Maria făcuseră și alte danii Episcopiei (casele și via lor .din Săseni). În 1723-1724, episcopul Ștefan ridică o cruce de piatră „*î(n)tru pomenirea răposaților Mihaiu și Maria care au închinat sfintei Episcopii schitu Ulmetul (de fapt, Ulmeasa n. n.) și casele din Săseani cu trei pogoane și jumătate de vie și opt pogoane și jumătate paragină dinaintea caselor și cu toată partea lor de moșie. Leat 7232*”¹⁷⁶. Pe această parte de moșie se va ridica pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, schitul Săseni.

Biserica schitului Ulmeasa a fost refăcută probabil pe la 1724 și apoi reparată în 1835. La sfârșitul secolului al XIX-lea, ruinele schitului se mai vedeau încă, fiind numite de săteni „*ruinele Meterezu, zise și Zidul Doamnei Neaga*”¹⁷⁷.

ULMETUL - schit dispărut, biserică dispărută, hramul „Sf. Atanasie” (pe raza comunei Pârscov, jud. Buzău).

Schitul a fost întemeiat, probabil în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în vatra actuală a localității Pârscov. Schitul este menționat pentru prima dată la 17 octombrie 1686, când Daniil călugărul, fost Datco ceauș, dăruiește schitului ocina și casa sa din Pârscov¹⁷⁸. Dintr-un act de scutire de dijmă, dat de Constantin Brâncoveanu pentru schitul Ulmetul „*din susul Buzăului care iaste în hotarul Pârscovului unde să cinstăște și să prăznuiaște hramul Sfântului și marelui arhiereu Athanasie Alexandrișca i călugărașilor căți vor fi lăcuitori la acest schit care iaste făcut de dumnealui Lăudat ce să chiamă pe nume călugăresc Lavrentie starețul d(u)hovnic de la Pârscov*”¹⁷⁹, la 8 iunie 1690, înțelegem că acest schit nu era închinat, fiind ctitoria preotului Lăudat, ce se călugărește la schitul său, unde este și egumen. Schitul deja beneficia de mile domnești încă din vremea lui Gheorghe Duca (1673 – 1678), reînnoite de Șerban Cantacuzino (1678 – 1688). Preotul Lăudat este hirotonit la 16 iunie 1633, de episcopul Efrem pentru biserica din satul Pârscov¹⁸⁰ și este pomenit în calitate de preot de mir, pentru ultima dată, în anul 1661.¹⁸¹

Schitul era considerat ctitoria popii Lupu, în secolul al XVIII-lea, după cum aflăm

¹⁷³ *Ibidem*, f. 333^v-334^v.

¹⁷⁴ *Ibidem*, f. 333^r.

¹⁷⁵ DGANB, Fond. Ep. Bz., orig. LXXXIX/1. V. și Cocora, *Ctitorii atribuite Doamnei Neaga*, p. 120-121.

¹⁷⁶ Drăghiceanu, *Comunicări*, p. 94; Sinigalia, *Repertoriul arhitecturii*, vol. I, p. 122.

¹⁷⁷ Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 513.

¹⁷⁸ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 172, f. 29r.

¹⁷⁹ *Ibidem*, ms. 172, f. 99.

¹⁸⁰ *Cat. doc. Ț. R.*, vol. IV, nr. 109, p. 62.

¹⁸¹ DGANB, Fond Ep. Bz., ms. 172, f. 506v – 507.

dintr-o carte de judecată din 15 iunie 1741, emisă de episcopul Metodie împreună cu vel serdarul Grigorie Topliceanu, în pricina dintre nepoții popii Lupu și nepoții popii Lăudat, pentru stăpânirea moșiei Pârscov, fiind probabil moștenit de acesta, împreună cu ceilalți copii ai egumenului Lavrentie. Mai mult decât atât, popa Lupu cumpără partea de mănăstire deținută de Stoica sin Drăgan, la 23 aprilie 1692, când probabil egumenul Lavrentie nu mai trăia, pentru a păstra în familie întreaga moștenire¹⁸². Popa Lupu din Stâlpu¹⁸³, este un personaj interesant fiind des pomenit în documente de cumpărare și procese privind hotare și moșii la Pârscov, fiind cunoscut și ca ginere al popii Lăudat, ctitorul schitului Ulmetul. În literatura privind schitul Ulmetul, există deseori confuzii între acesta, schitul Ulmeasa și schitul Pârscov¹⁸⁴.

Procesul privind moșia Pârscovului, desfășurat în mai multe etape, pe parcursul mai multor ani, pune fața în față pe moștenitorii popii Lupu, ginerele popii Lăudat, reprezentați de căpitanul Ioniță Pârscoveanu, pe de altă parte pe moștenitorii popii Lăudat, adică nepoții fetelor popii Lăudat împreună cu moșnenii Sălceni. La una din înfățișări, moșnenii Sălceni și-au prezentat actele de stăpânire, printre care și un hrisov, pe care instanța l-a considerat irelevant pentru susținerea cauzei, dar care nouă ne aduce o informație prețioasă. Hrisovul citat în cartea de judecată din 1741 era emis de Șerban Cantacuzino „întru care scriea pentru **scuteala schitului popei Lupului, ce să cheama Ulmetul** (s.n.), care lor nu le era de nici o treabă acest hrisov” (prin urmare, moșnenii Sălceni și nepoții fetelor popii Lăudat din Pârscov, pierd procesul)¹⁸⁵. Așa precum se vede din hrisovul lui Constantin Brâncoveanu, din 8 iunie 1690, de fapt în hrisovul de scutire al lui Șerban Cantacuzino, nu putea fi atestat „*schitului popei Lupului, ce să cheama Ulmetul*” ci, foarte probabil, „*schitul popei Lăudat*”, confuzia fiind datorată fie falsificării documentului de către popa Lupu, fie citirii greșite din anul 1741; din păcate, acest hrisov al lui Șerban Cantacuzino nu a mai ajuns până la noi.

Lavrentie egumen a avut mai mulți copii, între care și preotul Constantin. De la aceștia și de la alții, popa Lupu are grijă să cumpere proprietăți la Pârscov, în perioada 1680 – 1710. După această dată și până la redactarea diatei sale la 8 ianuarie 1716¹⁸⁶, acesta probabil că are probleme financiare, deoarece se împrumută și vinde proprietăți, singur sau împreună cu fiul său Lăudat. Vânzările moșiilor de către moștenitorii popii Lupu continuă, mai ales către jupanul Nica, după anul 1722. În 1729 schitului îi sunt reconfirmate scutirile de dijmă de către Nicolae Mavrocordat¹⁸⁷, primind la câteva zile apoi și o danie din partea Vișei, fiica popii Lupu¹⁸⁸. În 1735 un Nica cupețul donează Episcopiei toată moșia lui din Pârscov, cumpărată de la popa Lupul, de la Ioan ginere-

¹⁸² *Ibidem*, f. 40v – 41r.

¹⁸³ La 23 aprilie 1692, Stoica sin Drăgan vinde partea sa de mănăstire „*popei Lupului ot Stâlpu*” (*Ibidem*, f. 40v – 41r).

¹⁸⁴ Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 521. O lămurire privind prezența mai multor lăcașuri de cult la Pârscov, la Sinigalia, *Repertoriul arhitecturii*, vol. I, p. 138 – 140.

¹⁸⁵ Bulat, *Episcopul Metodie*, p. 492.

¹⁸⁶ DGANB, Fond *Ep. Bz.*, Orig. XLVIII/168.

¹⁸⁷ *Ibidem*, Orig. XLVIII/184

¹⁸⁸ *Ibidem*, ms. 172, f. 89v – 90r.

său și de la Ioniță căpitanul¹⁸⁹, dar nu este nicăieri menționată eventuala închinare a Ulmetului la Episcopia Buzău. Singurele danii la Pârscov, după 1735 sunt cele ale lui Constantin Cerchez, menționate târziu, la 5 octombrie 1797¹⁹⁰. În ce mod a ajuns schitul în proprietatea Episcopiei, nu putem ști, decât că la 5 iunie 1813, aceasta deținea un metoh la Pârscov și o țigănie în preajma lui¹⁹¹.

Cu titlu de probabilitate, ne permitem să propunem o identitate de obiect, între schitul Ulmetul (ctitoria popii Lăudat), schitul Pârscov (considerat ctitorie a popii Lupu) și metohul Episcopiei, atestat documentar la începutul secolului al XIX-lea și desființat de episcopul Chesarie¹⁹². Biserica schitului a fost demolată de Chesarie, acesta ridicând actuala biserică cu hramul „Sf. Apostoli”, în anii 1843 – 1846.

UNGUREI (UNGURIU) – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril” (satul Unguriu, com. Măgura, jud. Buzău).

Mănăstirea, ridicată pe moșia Unguriu, este ctitoria lui Negoită Mihălcescu Cândescu, clucerul din Căndești (fratele lui Radu Mihalcea Cândescu) și a soției sale Despa. Ea a fost înființată pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Se știe că biserica a fost terminată după moartea clucerului, de Despa (călugărită cu numele de Marta monahia) împreună cu fiica lor Ilinca, căsătorită cu un boier din familia Filișanu¹⁹³. Cum Negoită și doi frați ai lui au fost executați de Mihnea al III-lea în anul 1659, rezultă că zidirea mănăstirii trebuie să fi început cu câțiva ani înainte¹⁹⁴.

Mănăstirea apare menționată prima dată la 6 august 1662, când primește scutire de dări¹⁹⁵. Este trecută și în harta stolnicului Constantin Cantacuzino de la 1700¹⁹⁶. În anul 1704, apare cu denumirea de schitul Ungureul, la judecata cu popa Lupu din Stâlpu și fiul său, Lăudat logofăt, pentru un vad de moară făcut de egumenul Ungureului pe moșia popii Lupu de la Pârscov¹⁹⁷. La 9 noiembrie 1815, schitul era în proces cu Episcopia, pentru hotarul cu moșia Măgura¹⁹⁸.

Biserica a fost afectată de trecerea timpului, fiind abandonată la o dată necunoscută; fragmente de ziduri se mai păstrau încă pe la 1840. Amplasamentul inițial al mănăstirii era pe un platou la aproximativ 500 m vest de satul Unguriu, pe malul stâng al Pârâului Mănăstirii¹⁹⁹, unde nu se mai află astăzi nici un fel de urme supratere. Egumenul Serafim a început să construiască în 1802, mai jos, în satul Unguriu, o nouă biserică.

¹⁸⁹ *Ibidem*, ms. 172, f. 91. Vezi și Bulat, *Episcopul Misail*, p. 312.

¹⁹⁰ *Ibidem*, Orig. XLVIII/205.

¹⁹¹ *Ibidem*, CXXVIII/104.

¹⁹² Sinigalia, *Repertoriul arhitecturii*, p. 140; Furtună, *Chesarie episcopul Buzăului*, p. 18.

¹⁹³ Ionașcu, *M-rea Izvorani*, p. 41.

¹⁹⁴ Frații Căndești, Radu, Negoită și Moise făceau parte din partida boierilor care se opuneau planurilor de război contra turcilor (v. Stoicescu, *Dict. al marilor dregători*, p. 150-152).

¹⁹⁵ Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 688, n. 15.

¹⁹⁶ Giurescu, *Harta stolnicului*, p. 20.

¹⁹⁷ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 172, f. 78; v. și Bulat, *Titularii Ep. Bz. din sec. XVII-XVIII*, p. 849.

¹⁹⁸ DGANB, Fond. Ep. Bz., orig. VII/43.

¹⁹⁹ A fost localizat în cursul unei periegeze efectuate în vara anului 1990.

Aceasta s-a prăbușit în urma cutremurului din acel an, omorându-l și pe Ivan zugravul care lucra la pictură, fiind refăcută din nou în același an. În 1855, biserica a fost afectată de un incendiu și reparată. O nouă refacere a locașului și înlocuirea picturii s-a făcut în anii 1908-1909, cu cheltuiala locuitorilor satului Unguriu și a familiei Iarca. Sfârșitul bisericii a fost provocat de cutremurul din 10 noiembrie 1940, când s-a prăbușit în întregime²⁰⁰.

Inițial, mănăstirea a fost metoh al mănăstirii Sf. Gheorghe Nou din București, dar nu se cunoaște data și numele celui care a făcut închinarea²⁰¹. Cum mănăstirea Sf. Gheorghe era închinată Sfântului Mormânt și Unguriul intra sub autoritatea Patriarhiei Ierusalimului. În martie 1714, la cererea patriarhului Ierusalimului, Hrisant Nottara, episcopul Buzăului împreună cu 12 boieri hotarnici aleg „*moșiile sfintei mănăstiri ce să chiiamă Ungurei, unde să prăznuiaște hramul Soborul Voievozilor și ale metohului Manasii, ce să chiiamă Căldăruși*”²⁰².

După dispariția vechii biserici, în condițiile în care urmașii ctitorilor nu s-au mai interesat de soarta mănăstirii, Episcopia Buzăului a reușit să treacă Unguriul sub autoritatea sa. Ea este trecută de Dionisie Fotino în 1818, printre metohurile Episcopiei²⁰³.

VALEA PRODULESEI – schit dispărut, biserică dispărută, hram necunoscut (pe raza com. Vernești, jud. Buzău).

Schitul, situat în hotarul moșiei Vernești, trebuie să fi fost înființat pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, pentru că în anul 1704 era deja închinat Episcopiei Buzăului. Actul de închinare, din 24 mai 1704, este singura menționare documentară a acestui schit. Închinarea este făcută de Paraschiva căpitanul, fiul lui Șarbu din Orașul de Floci, episcopului Damaschin „*ca să fie la mâna sfinției sale de bună credință, precum să se știe că am închinat sfintei Episcopii schitul nostru din Valea Produlêsii de pre hotarul Verneștilor, cu pogoane de vie 4 făcătoare și tot pometul dimprejurul schitului și loc împejurul schitului, cât va trage voinicul cu săgeata în toate părțile, precum scrie și cartea moșnênilor de danie. Ca să stăpânească sfinția sa acest schit și toate ale lui cu bună pace de cătră toți frații miei și de cătră rudeniile mêale, că de a mea bună voie l-am închinat sfinției sale, ca să ne pomenească pre noi și pre părinții noștrii și pre cei ce au dat danie aici, la Sfântul Jărtvenic întru Sfânta Episcopie*”²⁰⁴.

Din alte surse, știm că Paraschiva era ginerele lui Stoian căpitanul de Buzău, așadar cumnat cu Mănăilă vel căpitan de Buzău, ctitorul mănăstirii Bordești²⁰⁵. Fiul său, Iane Buzoianul va lăsa Episcopiei, prin testamentul întocmit la 24 septembrie 1744, suma necesară construirii schitului de la Săseni. Se observă că Paraschiva face închinarea în nume propriu, fără menționarea fraților sau altor rude ale sale, ceea ce ne duce la

²⁰⁰ Constantinescu, *Bis. și m-ri din jud. Bz. - II*, p. 371-372.

²⁰¹ La 1 februarie 1742, era încă închinat la Sf. Gheorghe-Nou (când o țigancă a schitului Unguriu „se ținea” cu un țigan al mănăstirii Pinu (apud Bulat, *Episcopul Metodie*, p. 494).

²⁰² DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms. 171, f. 111-112^r.

²⁰³ Fotino, *Istoria Daciei*, tomul III, p. 151.

²⁰⁴ DGANB, Fond. *Ep. Bz.*, ms 171, f. 182^v.

²⁰⁵ Ionașcu, *Schitul Grăjdana*, p. XXV, n. 3.

concluzia că era o ctitorie destul de recentă. Schitul primise donații și de la moșnenii din jur, care capătă astfel dreptul de a fi trecuți în pomelnic. Nici înainte și nici după această dată, schitul nu mai apare în documente.

VORNICI - schit dispărut, biserică dispărută cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului” (în fostul plai al Pârscovului, jud. Buzău).

Schitul apare menționat pentru prima dată la 15 august 1638, când printre martorii la un schimb de moșii, între mănăstirea Alunișul și Radu Mihalcea Cândescu mare comis, se afla și „*Hiloteai din Vornici*” (probabil Filotei)²⁰⁶. Pe baza acestui document putem să plasăm întemeierea schitului Vornici pe la începutul secolului al XVII-lea, ctitorii rămânând încă necunoscuți. Într-un document din 1678, se arată că el se număra printre „*schiturile din hotarul Scăienilor*”, în zona Bozioru²⁰⁷.

Schitul era aproape pustiu pe la 1672, când Mihail din Sibiciu împreună cu sora lui, Neacșa, au refăcut din temelii biserica și chiliile, devenind astfel ctitori ai doilea. Din documentele ulterioare rezultă că Mihail și Neacșa au viețuit la schit până la moarte, tot acolo fiind și îngropați. Nu se precizează însă dacă ei au intrat în cinul călugăresc. La 12 ianuarie 1679²⁰⁸ și apoi la 18 iunie 1714²⁰⁹, apare printre schiturile și mănăstirile din județul Buzău, scutite de dijmă. În hrisovul lui Ștefan Cantacuzino din 18 iunie 1714 se precizează și hramul schitului „Vornicei”, respectiv „Văvedenia B(ogori)d(i)ții”.

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, averea schitului a fost revendicată și apoi vândută de Stanciul Minciunescu și frații săi, care se pretindeau ctitori (sau urmași ai ctitorilor)²¹⁰. În anii 1721-1722 a avut loc un proces între nepotul lui Mihail, diaconul Mircea din Sibiciu și Stanciul Minciunescu din Crivelești, acuzat că a folosit și a vândut o parte din averea schitului²¹¹. Din mărturia dată diaconului Mircea de călugării bătrâni de la schiturile învecinate, Alunișul și Cozieni, la 25 septembrie 1722, aflăm istoria schitului de la 1672 până la acea dată²¹². Disputa dintre schitul Vornici și neamul Minciuneștilor se va relua în anul 1800, urmând un lung șir de procese între 1800-1806²¹³.

Schitul a fost metoh al Episcopiei Buzăului, dar nu cunoaștem cine și în ce an a făcut închinarea. Știm doar că închinarea s-a făcut înainte de 8 mai 1801, când schitul primește adevărate de metoh de la marele logofăt²¹⁴. Cu toate acestea, popa Neagu Fetu, egumenul schitului Aluniș, însemnează pe un *Penticostar* (Râmnic, 1767): „*Să se știe de când s-au luat schiturile la Episcopie, Sfântul Gheorghie și Vornici, la leatu 1805. Popa*

²⁰⁶ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. IV, p. 567, nr. 1283.

²⁰⁷ Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 725, n. 94.

²⁰⁸ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 171, f. 275^r.

²⁰⁹ *Ibidem*, f. 275^v (cf. Bulat, *Titularii Ep. Bz. din sec. XVII-XVIII*, p. 831).

²¹⁰ Dobrescu, *Schitul Vornici*, p. 34.

²¹¹ Bulat, *Titularii Ep. Bz. în sec. XVIII - II*, p. 89.

²¹² Dobrescu, *Schitul Vornici*, p. 34-35.

²¹³ *Ind. cron. nr. 3*, nr. 3679, 3698, 3699, 3709, 3735, 3771, 3772, 3778.

²¹⁴ *Ibidem*, nr. 3694.

Spre deosebire de perioada anterioară, în care la curbura Carpaților au fost ctitorite **31 de biserici și mănăstiri**, secolul al XVII-lea este surprinzător de bogat. În acest veac au fost construite sau refăcute mai bine **de 73 de biserici și mănăstiri**. Diferența considerabilă de număr față de secolul al XVI-lea se explică, după părerea noastră, prin volumul mai mare al informațiilor de care putem dispune în prezent.

Din cele **73 de biserici și mănăstiri** din secolul al XVII-lea, **49** - adică mai bine de două treimi – **au dispărut** din diverse motive. Tot așa, observăm că din același total izvoarele înregistrează doar **24 de biserici nou construite** în sate, orașe, ori pe lângă reședințele boierești. Proporția covârșitoare a mănăstirilor în raport cu bisericile de mir ne demonstrează că din perioada anterioară fuseseră moștenite multe biserici rămase în afara istoriei, astfel că nevoia de lăcașuri parohiale era mai mică. Este la fel de valabil și faptul că multe dintre bisericile ce vor fi fost ridicate în acest secol au dispărut în decursul timpului, fără a lăsa urme. Majoritatea bisericilor de mir au fost masiv înlocuite de construcții noi în secolul al XIX-lea, mai ales începând din vremea episcopului Chesarie Căpățână (1825–1846).

Statistica pe care am întocmit-o în urma repertorierei edificiilor de cult relevă că doar în **cinci** cazuri (adică 6,8 %) ctitorii sunt reprezentați de **Domnie**. Dreptul de ctitorire este exercitat cu precumpănire de către **boierii** ce au reședințe în zonă, respectiv **34** cazuri, adică 46,5 % din totalul de ctitorii. Fenomenul lesne observabil este acela că marile familii din secolele anterioare, care își exercitau dreptul de ctitorire (la fel ca și cel de proprietate funciară) prin intermediul cetelor de neam, aproape dispar din rândurile ctitorilor, rămânând activi doar boierii Căndești–Pătârlăgeni, care-și aveau originile în vlastelinul Vlad spătarul din secolul al XV-lea. În schimb, se ridică o **boierime de slujbă** - reprezentată de căpitani de roșii de margine²¹⁶ (ca Dragomir căpitanul din Rătești, Barbu Bădeanu, Zăgan căpitanul din Homești, Jipa căpitan din Vernești, Mănilă căpitan din Buzău, ș.a.), de vătafii de plai și de pârcălabi. Pe lângă aceștia, apar în rândul boierilor de treapta a III-a și a IV-a urmașii emigranților de la sud de Dunăre, vlahi și greci, precumpănitor epiroți și ciprioți, cu o ascensiune încurajată mai ales în vremea domniilor lui Radu Mihnea (1611; 1611-1616; 1620-1623) – și el cu origini buzoiene²¹⁷. Dintre aceștia, cel mai elocvent exemplu este dat de familia lui Dedu postelnic, care se trăgea (printr-un strămoș necunoscut, frate cu aga Lecca) din părțile Ianinei, boier ce aproape transformă Valea Râmnicului în domeniu personal. Tot în secolul al XVII-lea dispăre gruparea zonală a mării boierimi, care își omogeniza geografic posesiunile. Așa se face că apar în rândul marilor ctitori locali boierii Văcărești - la mănăstirea Dălhăuți, Papa Greceanu vistier - la Găvanele, Radu Vărzaru la Urechești și boierii Cantacuzinești la Râmnicu Sărat, Stâlpu și Berca (prin Alexandrina Cantacuzino).

După boieri, cei mai numeroși ctitori sunt cei din **mediul clerical** (episcopi,

²¹⁵ Mândricel, *M-rea Motnău*, p. 195.

²¹⁶ Subordonați marelui căpitan cu sediul la Focșanii Munteni, probabil din vremea lui Matei Basarab.

²¹⁷ Prin mama sa Vișa, nepoată a celebrului boier Vlaicu clucer din secolul al XVI-lea și verișoară a doamnei Neaga a lui Mihnea al II-lea Turcitul.

preoți și monahi), care au fost mari ctitori la **13 biserici și mănăstiri**. În unele cazuri, inițiativa ctitoricească a aparținut unor modești preoți de țară, care au ridicat biserici sau mănăstiri în care s-au tuns apoi în monahism. Semnalăm aici câteva aspecte particulare, care relevă încălcări sau excepții de la anumite norme canonice ale vieții monahale: ctitorirea de mănăstiri de către episcopi sau monahi din fonduri personale, prin urmare în distonanță cu votul sărăciei, prezența unor maici în mănăstiri de călugări (cazul Episcopiei și schitului Fundătura) sau călugărirea soțului și soției sau a fratelui și surorii la aceeași mănăstire, propria lor ctitorie (schiturile Vornici și Poteca).

Ctitoriile **obștilor sătești** par a fi mai puține, în număr de **trei** doar, însă această statistică nu credem că reflectă situația reală a epocii. Multe comunități locale sunt încă în afara documentelor de cancelarie, respectiv a necesității și posibilității de a vinde și de a cumpăra moșii și implicit a judecăților pentru drepturi de proprietate. În schimb orașele încep să beneficieze de tot mai multe lăcașuri de cult; dinamica edificării de construcții laice și religioase este surprinzător de mare, în condițiile repetatelor distrugerii suferite din cauza incursiunilor militare. Prosperitatea atinsă de comunitățile negustorești se reflectă și în domeniul ctitoricesc. Badea Obredi, marele negustor din Brăila ridică (sau reface) pe la 1649, în vecinătatea pieței de mărfuri a orașului Buzău, o biserică numită cu timpul biserica Neguțatori.

Arhitectura edificiilor poate fi împărțită în mai multe categorii, în funcție de material și de plan. Atât la construcțiile de zid, cât și la cele de lemn s-au folosit cele două tipuri de planuri: drept și trilobat.

Construcțiile **de zid** sunt cele mai numeroase, însumând **22** de *exemplare* cunoscute. Acestea sunt reprezentate de biserici de plan drept și trilobat, cu variantele lor constructive, unele dintre ele având și clădiri anexe, reprezentate de ziduri de incintă, chilii, stăreții, case domnești, turnuri clopotniță. Dacă în privința plasticii monumentale și a celei decorative de detaliu, avântul creator se manifestă cu preponderență odată cu pătrunderea barocului, compoziția arhitectonică generală nu este prea mult deschisă la noutăți și experimente decât în privința configurării planurilor. Bisericile respectă cu strictețe împărțirea încăperilor interioare în altar, naos și nartex la care se adaugă și un exonartex cu rol de protecție dar - din ce în ce mai mult - și decorativ.

Cel mai cunoscut tip este cel al bisericilor de plan trilobat, cu una sau două turlle, avându-și originea în biserica mănăstirii Cozia, respectiv un naos trilobat încoronat de o turlă și pronaosul acoperit de o boltă semicilindrică sau de una ori două cupole semisferice. În acest tip se încadrează biserica mănăstirii Berca, biserica fostei mănăstiri „Sfântul Ioan Botezătorul” din Focșani și probabil biserica II de la Draghiești. Un al doilea tip de biserici de plan trilobat este cel al bisericilor cu trei turlle, puțin folosit în această perioadă, în care cel mai sugestiv exemplu este cel al bisericii episcopale din Buzău, ea prelucrând, cu anumite modificări la detaliile de plastică, modelul bisericii mănăstirii Dealu. Al treilea tip de biserici de plan trilobat este cel cu pronaosul supralărgit, care se regăsește la biserica mănăstirii Râmnicu Sărat. În fine, un al patrulea tip, cel cu turn-clopotniță pe pronaos, este și el răspândit în această zonă, întâlnindu-se la bisericile fostei mănăstiri Dedulești și la biserica fostei mănăstiri Bordești.

La fel de cunoscut și utilizat este tipul de biserică de plan drept, având la est o absidă poligonală sau mai rar semicirculară și un turn-clopotniță pe pronaos. Punând

mai puține probleme constructive, acest model, al cărui cap de serie este *biserica Sân Nicoară* din Curtea de Argeș, a fost utilizat în această epocă pentru construirea unor biserici de curte, de mir dar se întâlnește și la biserici mănăstirești, infirmând prejudecata că numai bisericile de plan trilobat răspundeau necesităților de cult din mănăstiri. A fost preferat în acest secol planul drept, în varianta cu scară practică în grosimea zidurilor pronaosului și nu cea cu scară în colimaçon, amplasată într-un turnuleț adosat la fațada laterală nordică. În această variantă se prezintă biserica fostei mănăstiri Băbeni, probabil biserica inițială a mănăstirii Barbu și biserica din Mătești.

Din categoria **bisericilor de lemn** (în număr de 19), care au fost în egală măsură folosite pentru mănăstiri și parohii, cunoaștem doar patru încă în stare *de funcțiune*, cu inevitabile transformări și adăugiri, trei dintre ele fiind de plan drept iar una singură, a fostei mănăstiri Jitia, de plan trilobat. Din rândul lor înregistrăm și cele mai multe biserici dispărute. Faptul, explicabil dacă avem în vedere perisabilitatea materialului de construcție folosit, ne confirmă încă o dată, statistic, că acest tip de construcție religioasă a fost și cel mai utilizat în această zonă în epoca medievală.

Analiza activității ctitoricești din secolul al XVII-lea demonstrează faptul că marii ctitori rămân în continuare boierii, urmați îndeaproape de clerici. **Numărul mare de ansambluri monahale dispărute ne determină să afirmăm că doar cei care aveau capacități economice au putut construi durabil.**

ABREVIERI ȘI SIGLE ALE INSTITUȚIILOR ȘI PERIODICELOR CITATE

ACMI = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București

BAR = Biblioteca Academiei Române, București

BCMI = „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, București, Craiova, Vălenii de Munte

BMI = „Buletinul Monumentelor Istorice”, București

BOR = „Biserica Ortodoxă Română. Buletinul oficial al Patriarhiei Române”, București

DGANB = Direcția Generală a Arhivelor Naționale, București

DJANBZ = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Buzău

Ep. Bz. = Episcopia Buzăului

GB = „Glasul Bisericii. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei”, București

Îngerul = „Îngerul. Revistă bisericească a clerului din eparhia Buzăului”, Buzău

MCA = „Materiale și cercetări arheologice”, București

MO = „Mitropolia Olteniei”, Craiova

RIR = „Revista istorică română”

RMMMIA = „Revista muzeelor și monumentelor”, seria Monumente istorice și de artă, București

ABREVIERI ȘI SIGLE ALE PUBLICAȚIILOR CITATE

Cat. doc. Țării Românești = Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului, București, vol. III (întocmit de Doina Duca-Tincuțescu, Marcel-Dumitru Ciucă), 1978; vol. IV (întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tincuțescu, Silvia Vătafu-Găitan), 1981; vol. V (întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tincuțescu, Silvia Vătafu-Găitan).

DIR, B = Documente privind istoria României, seria B, Țara Românească.

DIR, C = Documente privind istoria României, seria C, Transilvania.

DRH, B = Documenta Romaniae Historica, seria B, Țara Românească.

Indice cron. nr. 3 = Regleanu, Mihai, Indice cronologic nr. 3. Episcopia Buzăului, București, 1965.

Marele dict. geografic = Marele dicționar geografic al României, București, editat de George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu și Grigore G. Tocilescu, vol. I, 1898; vol. II, 1899.

Vestigiile rupestre = Vestigiile rupestre din Munții Buzăului (coordonator Corneliu Ștefan), Buzău, 1980.

Aricescu, *Uă preumblare* = C. D. Aricescu, *Uă preumblare pe munți sau lumea reală și lumea ideală*, București, 1872.

Bilciurescu, *Monastirile* = Bilciurescu, Constantin St., *Monastirile și bisericile din România. Cu mici notițe istorice și gravuri*, București, 1890.

Bulat, *Episcopul Metodie* = Bulat, T. G., *Titularii Episcopiei Buzău în secolul al XVIII-lea. Episcopul Metodie (2 ianuarie 1741-23 martie 1748)*, în GB, anul XXXIII (1974), nr. 5-6, p. 489-506.

O ctitorie = Bulat, T. G., *O ctitorie brâncovenească închinată sfântului munte Sinai (Râmnicu-Sărat, 1700)*, în GB, anul XXII (1963), nr. 11-12, p. 1031-1049.

Titularii Ep. Bz. din sec. XVII-XVIII = Bulat, T. G., *Titularii Episcopiei Buzăului din secolele XVII și XVIII*, în GB, anul XXXI (1972), nr. 7-8, p. 825-850.

Titularii Ep. Bz. din sec. XVIII - I = Bulat, T. G., *Titularii Episcopiei Buzău în secolul al XVIII-lea*, în GB, anul XXXII (1973), nr. 11-12, p. 1295-1305. *Titularii Ep. Bz. în sec. XVIII - II* = Bulat, T. G., *Titularii Episcopiei Buzău în secolul al XVIII-lea*, în GB, anul XXXIII (1974), nr. 1-2, p. 84-95.

Cocora, *Ctitorii atribuite Doamnei Neaga* = Cocora, Gabriel, *Ctitorii buzoiene atribuite de tradiție Doamnei Neaga, dar infirmate de istorie*, în BOR, anul CIV (1986), nr. 7-8, p. 116-125.

Constantinescu, *Bis. m-rii Rm. Sărat* = Constantinescu, Horia, *Biserica fostei mănăstiri Râmnicu-Sărat*, în GB, anul XXIV (1965), nr. 1-2, p. 30-71.

Constantinescu, *Bis. și m-ri din jud. Bz. - I* = Constantinescu, N. A., *Biserici și mănăstiri din județul Buzău*, în BCMI, anul XVII (1924), fasc. 41, p. 141-142; fasc. 42, p.

188-191.

Dănescu, *Dict. al jud. Rm. Sărat* = Dănescu, Grigore Gr., *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Râmnicu Sărat*, București, 1896.

Dobrescu, *Schitul Vornici* = Dobrescu, I., *Schitul Vornici*, în *Îngerul*, anul XV (1942), nr. 1-4, p. 33-36.

Drăghiceanu, *Comunicări* = Drăghiceanu, Virgil, *Comunicări*, în *BCMI*, anul XVII (1924), fasc. 40, p. 93-94.

Săpăturile = Drăghiceanu, Virgil, *Săpăturile din Buda, Lapoș și Tisău - Buzău*, în *BCMI*, anul XXIV (1931), fasc. 70, p. 159-176.

Drăguț, *Tradițiile ctitoricești* = Drăguț, Vasile, *Tradițiile ctitoricești la Curbura Carpaților*, în *Spirit. și ist.*, vol. II, p. 147-187.

Filitti, *Bis. Deduleștilor* = Filitti, I. C., *Bisericile boierilor Dedulești*, București, 1934 (extras din *BOR*, anul LI (1933), nr. 11-12, p. 508-513).

Florescu, *Muscelul* = Florescu, Gh., *Muscelul*, în *Îngerul*, anul XIII (1941), nr. 5-6, p. 359-360.

Fotino, *Istoria Daciei* = Fotino, Dionisie, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și a Moldovei*, traducere de George Sion, tomul III, București, 1859

Furtună, *Chesarie episcopul* = Furtună. D., *Chesarie, episcopul Buzăului*, București, 1913.

Gabor, *Ctitoriile dregătorilor* = Gabor, Adrian, *Ctitoriile de biserici și mănăstiri ale dregătorilor domnești din județul Vrancea*, în *GB*, anul XLVIII (1989), nr. 6, p. 73-106.

Giurescu, *Harta rusă* = Giurescu, Constantin C., *Principatele române la începutul secolului XIX. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*, București, 1957.

Harta stolnicului = Giurescu, Constantin C., *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, în *RIR*, XIII, 1943, fasc. I, p. 1-28.

Godea, Opreș, *Monumente* = Godea, Ioan, Opreș, Ioan, *Monumente de arhitectură populară din nord-vestul județului Buzău*, în *RMMMIA*, nr. 1, 1976, p. 77-82.

Ionașcu, *M-rea Izvorani* = Ionașcu, I., *Mănăstirea Izvorani, ctitoria episcopului Luca (1583-1604)*, în *Îngerul*, anul XVIII (1936), nr. 3-4, p. 31-93.

Schitul Grăjdana = Ionașcu, I., *Un fost metoh al Pantelimonului: schitul Grăjdana (Buzău). Cu documente și regește mai ales din arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, Buzău, 1936.

Ionescu, *Bis. din Valea Sălciilor* = Ionescu, Gion, *Contribuții la monografia istorică a bisericii din Valea Sălciilor (Miluiți), județul Buzău*, în *GB*, anul XLV (1986), nr. 2, p. 95-102.

Iorga, *Trei bis. de sat* = Iorga, N., *Trei biserici de sat muntene: Pietroșița, Calvinii și Cremenari*, în *BCMI*, anul XXIV (1931), fasc. 68, p. 49-60.

Iorgulescu, *Dict. al jud. Bz.* = Iorgulescu, Basil, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892.

Lecca, *Genealogia* = Lecca, Octav-George, *Familiile boeresti române. Genealogia a 100 de ca din Țara Românească și Moldova*, București, 1911.

Mândricel, *M-rea Motnău* = Mândricel, Ilie, *Fosta mănăstire Motnău*, în „Almanah Bisericesc. 2000-2001”, nr. 19-20. Editat de Episcopia Buzăului, Buzău, 2001, p. 180-200.

Neamu, *M-rea Pinul – Mare* = **Neamu, I.**, *O mănăstire dispărută: Pinul - Mare*, în *Îngerul*, anul V (1933), nr. 2, p. 14-15; nr. 3-4, p. 25-27.

Sinigalia, *Repertoriul arhitecturii* = Sinigalia, Tereza, *Repertoriul arhitecturii în Țara Românească, 1600-1680*, vol. I, București, 2002.

Stoica, Stoicescu, *Așezăminte monahale* = Stoica, Nifon, Stoicescu, Nicolae, *Așezăminte monahale din Eparhia Buzăului, în Spirit. și ist.*, vol. II, p. 268-276.

Stoicescu, *Bibliografia* = Stoicescu, Nicolae, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I - Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, editată de Mitropolia Olteniei, vol. 1-2 (București), 1970.

Dict. al marilor dregători = Stoicescu, Nicolae, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1971.

Tudor, *Bis. pe Valea Slănicului V* = Tudor, Sandu, *Biserici de lemn pe Valea Slănicului - Buzău*, în GB, anul XXXIII (1974), nr. 3-4, p. 318-327.

Voicescu, *Schituri - metocuri* = Voicescu, Constantin, *Schituri - metocuri ale mănăstirii Sfântul Pantelimon, în BOR*, anul XCII (1974), nr. 1-2, p. 110-121.

HUȚULII ȘI GOSPODĂRIA CU OCOL ÎNTĂRIT

Ala Movileanu
Constantin Pătrașcu

Abstract

The National Museum of the Village “Dimitrie Gusti”, following the subject plan of arrangement the housing sector which is representative for the ethnic minorities from Romania, transferred from a hamlet of Breaza commune from Bucovina, a typical household for the hutuli population.

Hutuli people came from the mountainous regions of Poland and settled in Bucovina at the beginning of the 18th century. At the beginning of 20th century, lived together with the Romanians in several localities from Suceava valley.

The household consists of a house, a shelter for animals and other annexes, and all are in an enclosure of spruce beams, covered with shingles. The closed type of household was used in many mountainous areas of Europe (Poland, Slovakia) and hutuli people brought with them this constructive tradition.

The reconstruction of hutulian household will add a significant value to the pile of traditional rural constructions represented by the open air museum which is listed as historical monument.

Key words: open air museum, hutuli, enclosure household

Huțulii din Bucovina – scurtă prezentare

Locuitori ai Carpaților Nordici, huțulii sunt întâlniți alături de alte grupuri principale, mai puțin cunoscute, ce se individualizează între locuitorii acestor munți: boikii, lemki și goralii. Ei locuiesc pe ramificațiile Munților Beschizi, în zone situate astăzi pe teritoriul Ucrainei, Poloniei și Slovaciei și în părțile muntoase ale nordului românesc, zone ce nu pot fi strict delimitate. Se poate constata doar o densitate mai mare în unele locuri, o densitate mai mică în altele sau zone de locuire comună cu românii.

Numele pe care le poartă, atestate documentar destul de târziu, sunt de fapt porecle pe care și le dădeau unii altora, în funcție de unele particularități, poreclele s-au transformat, în timp, în supranume.

Având o istorie controversată, cu multe necunoscute, huțulii sunt semnați în Bucovina la sfârșitul secolului al XVII-lea, provenind din Polonia (Galiția și Pocuția)¹. Despre prezența lor pe pământul românesc, un istoric important al Bucovinei, Ion Nistor, scria: „Patria huțanilor trebuie căutată în munții Pocuției de unde apoi se lățiră și asupra

¹ Nistor Ion, *Problema ucraineană în lumea istoriei*, Cernăuți, 1934, p. 67.